

GEDİZ ÜNİVERSİTESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BİR RANT KAYNAĞI OLARAK PETROLÜN
SUUDİ ARABİSTAN'IN MEVCUT İÇ POLİTİKASINA ETKİSİ**

Emrah Utku GÖKÇE

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Gaye GÜNGÖR

Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalı

Sunuş Tarihi: 18.06.2013

İZMİR

2013

GEDİZ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİR RANT KAYNAĞI OLARAK PETROLÜN
SUUDİ ARABİSTAN'IN MEVCUT İÇ POLİTİKASINA ETKİSİ

Emrah Utku GÖKÇE

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Gaye GÜNGÖR

Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalı

Sunuş Tarihi: 18.06.2013

İZMİR

2013

Emrah Utku GÖKÇE tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak sunulan “Bir Rant Kaynağı Olarak Petrolün Suudi Arabistan’ın Mevcut İç Politikasına Etkisi” başlıklı bu çalışma Gediz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği ile Gediz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim ve Öğretim Yönergesinin ilgili hükümleri uyarınca tarafımızdan değerlendirilerek savunmaya değer bulunmuş ve ... / ... / tarihinde yapılan tez savunma sınavında aday oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Jüri Üyeleri:

İmza

Jüri Başkanı	:
Raportör Üye	:
Üye	:

ÖZET

BİR RANT KAYNAĞI OLARAK PETROLÜN SUUDİ ARABİSTAN'IN MEVCUT İÇ POLİTİKASINA ETKİSİ

GÖKÇE, Emrah Utku

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası Politik Ekonomi Bölümü

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Gaye GÜNGÖR

Haziran 2013, 78 Sayfa

Ortadoğu'da petrolün keşfi, petrole sahip bölge devletlerinin politik, ekonomik ve sosyal yapısını etkilemiş ve milli gelirlerinin büyük bir kısmını petrol ihracatından elde eden rantiyeci devletlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu tezde, Ortadoğu petrol ülkelerinden Suudi Arabistan durum çalışması olarak incelenmiştir. Suudi Arabistan, milli gelirlerinin büyük kısmını petrol rant gelirlerine dayandırdığından rantiyeci bir devlettir. Petrol ve gelirleri Suudi Arabistan'daki geleneksel yönetimi, vergilendirme ve temsiliyet sistemini ve muhalefet hareketlerini etkileyen ve mevcut iç politikalarının sürekliliğini sağlayan en önemli unsurdur.

Anahtar sözcükler: Rantiyeci Devlet, Petrol, Ortadoğu'da Petrol, Suudi Arabistan, Geleneksel Otorite, Vergilendirme ve Temsiliyet İlişkisi, Suudi Arabistan'da Muhalefet

ABSTRACT

THE EFFECTS OF OIL RENT ON EXISTING DOMESTIC POLICY OF SAUDI ARABIA

GÖKÇE, Emrah Utku

Master Thesis in International Political Economy

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Gaye GÜNGÖR

June 2013, 78 pages

This dissertation argues that continuity of Middle East domestic policies are explained by oil revenues, specifically affecting the system of taxation and representation as well as opposition movements in this country. The dissertation starts with the analysis of political economy and social structure of states which are dependent on oil. In literature, they are known as rentier states, i.e. states that obtain oil export as the large part of their national income. In this thesis, Saudi Arabia is examined as a case study. Saudi Arabia is known to be a rentier state due to the fact that the large part of its own national income is based on the income of oil rent. This argument will be supported by the analysis of taxation and representation system, and opposition movements in Saudi Arabia. Thereby, the continuity of current domestic policies is also discussed.

Keywords: Rentier State, Oil, Oil in the Middle East, Saudi Arabia, Traditional Authority, Relation between Taxation and Representation, Opposition in Saudi Arabia

TEŞEKKÜR

Bu çalışma süresince gerekli verilerin sağlanmasında kolaylık gösteren Gediz Kütüphanesi çalışanlarına, özellikle kıymetli görüşlerinden yararlandığım ve yakın ilgisini esirgemeyen tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Gaye GÜNGÖR'e, maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili annem Ülker GÖKÇE'ye; babam Zafer GÖKÇE'ye teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER	
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
TEŞEKKÜR	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	vii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	4
A. RANTİYECİ DEVLET	4
B. RANT KAYNAĞI OLAN PETROLÜN ORTADOĞU BAĞLAMINDA GENEL TARİHİ ve ULUSLARARASI POLİTİK-EKONOMİK YAPIYA ETKİSİ	11
1. Petrolün Tanımı ve Tarihi.....	11
2. Orta Doğu Petrolleri	12
3. Orta Doğu Savaşları Bağlamında Dış Politika Aracı Olarak Petrol ve Petrol Krizleri	14
II. BÖLÜM	24
A. DURUM ÇALIŞMASI OLARAK SUUDİ ARABİSTAN DEVLETİ	24
1. Suudi Arabistan'ın Oluşum Sürecinde Kurulan Suudi Devletleri	24
2. Modern Suudi Arabistan Krallığı	26
B. SUUDİ ARABİSTAN'IN SİYASAL VE EKONOMİK YAPISI	31
1. Siyasal Yapısı	31
2. Rant Temelli Ekonomik Yapısı	33
III. BÖLÜM	39
A. SUUDİ ARABİSTAN'DA PETROL RANTININ MEVCUT İÇ POLİTİKAYA ETKİSİ	39
1. Petrol Rantının Patrimonyal Rejimine Etkisi.....	39
2. Petrol Rantının Vergilendirme ve Siyasal Katılıma Etkisi	43
a. Vergilendirme	43
b. Vatandaşlık, Siyasal Katılım ve Temsiliyet.....	45
c. Vergilendirme ve Siyasal Temsiliyet Arasındaki İlişkisi	47
3. Petrol Rantının Muhalefete Etkisi.....	52
a. Petrol ve Dini Muhalefet	53
b. Petrol ve İşçi Muhalefeti.....	54
SONUÇ	56
KAYNAK DİZİNİ	60
ÖZGEÇMİŞ	70

ŞEKİLLER DİZİNİ

Tablo 1.1, Bazı Rantiyeci Devletler, 2010	7
Tablo 1.2, Devlet Türleri ve İşlevleri	8
Tablo 1.3, Rantiyeci Devlet Döngüsü	8
Tablo 1.4, Petrolden ve Gazdan Elde Edilen Rant Fonları	9
Grafik 1.1, Dünya Yıllık Petrol Üretimi 1900-2100 (Milyar Varil)	19
Grafik 1.2, Dünya Ham Petrol Üretimi 1973-2011 (Günlük/Varil)	20
Grafik 1.3 Bölgelere Göre Dünya Petrol Rezerv Oranları	20
Grafik 1.4, Yıllık OPEC İçi ve Dışı Petrol Üretimi ve OPEC İçi En Çok Petrol Üreten Ülkeler	21
Tablo 1.5, En Çok Petrol İhraç Eden Beş Ülke, 2012 (Günlük/Milyon Varil)	21
Tablo 1.6, En Çok Petrol İthal Eden Beş Ülke, 2012 (Günlük/Milyon Varil)	21
Tablo 1.7, En Çok Petrol Üreten Beş Ülke, 2012 (Günlük/Milyon Varil)	22
Tablo 1.8, En Çok Petrol Tüketen Beş Ülke, 2012 (Günlük/Milyon Varil)	22
Tablo 1.9, En Çok İspatlanmış Ham Petrol Rezervine Sahip Beş Ülke, 2012 (Milyar Varil)	22
Tablo 1.10, 1970-2010 Petrol Fiyatları (\$)	23
Tablo 1.11, Petrol Fiyatları Üzerinde Etkisi Olan Olaylar ve Sonuçları	23
Tablo 2.1, Suudi Arabistan'ın Petrol Gelirleri (1970-1989) (Milyar \$)	35
Tablo 2.2, Suudi Arabistan'ın Güncel Ekonomi Verileri	36
Tablo 2.3, Suudi Arabistan'ın Günlük Petrol Üretimi (Günlük/Milyon Varil)	37
Tablo 2.4, Suudi Arabistan'ın Günlük Petrol Tüketimi (Günlük/Milyon Varil)	37
Tablo 2.5, Suudi Arabistan'ın Günlük Petrol İhracatı (Günlük/Milyon Varil)	38
Tablo 2.6, Suudi Arabistan'ın Petrol Rezervleri (Milyar Varil)	38
Tablo 3.1, Rantiyeci Devletlerde Vergi Oranları	44
Şekil 3.1, Suudi Arabistan'daki Hiyerarşik Toplumsal Yapılanma	42

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ARAMCO: Arabian American Oil Company (Arap Amerikan Petrol Şirketi)

CIA: Central Intelligence Agency (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)

GSMH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

IMF: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

M.Ö. : Milattan Önce

OAPEC: Organization of Arab Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü)

OPEC: Organization of the Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)

GİRİŞ

Petrolün varlığı milattan önce bilinip bazı antik devletler tarafından kullanılsa da bir enerji üretim metarı olarak kullanılabilceği ve sondajlama yoluyla toprak altından çıkarılabileceği fikri 1800’lü yılların ortalarında Amerika Birleşik Devletleri’nin girişimleri ile oluşmuştur. 1900’lü yıllara gelindiğinde artık petrolün gelecek yüzyılda devletlerin kendi içyapılarının yanında uluslararası politik ve ekonomik ilişkileri de değiştirebilecek güce sahip olduğu anlaşılırken, bu tarihten itibaren günümüze kadar uzanan savaşların da en büyük nedenlerinden birisi olmuştur.

Günümüzde ham petrol dünyada en fazla Ortadoğu bölgesinde bulunduğundan, petrol bu bölgedeki devletlerin politik, ekonomik ve sosyal dönüşümüne etki etmektedir. Örneğın bu tezde durum çalışması olarak seçilen, petrol üreten ve ihraç eden Ortadoğu petrol devletlerinden Suudi Arabistan petrole dayalı rant gelirlerinden dolayı ekonomisi rantçı yapıya dönüşürken, devletin kendisi rantçı ekonomi içinde temel aktör haline gelerek rantiyeci devlet haline gelmiştir. Bu bağlamda tezde, devletin kontrolünde olan petrol ve gelirlerinin mevcut iç politika üzerindeki etkilerini anlamak ve açıklamak için rantiyeci devlet kavramı kullanılmış ve bu kavram temelli analizler yapılmıştır.

Bu tezin yöntemi olarak durum çalışması, “temsıl niteliğine sahip tek bir kişi, kurum veya olayın ele alınarak ayrıntılı biçimde tanıtılmasına yönelik çalışmalardır. Elde edilen bilgilerin, benzer durumlar içinde geçerli olacağı varsayımından hareket edilmektedir.”¹ Durum çalışmasının sosyal bilimlerde bir yöntem olarak kullanılması Birinci Dünya Savaşı’nda Malezya’ya sığınmak durumunda kalan ve Malezya’da bulunduğu süre zarfından bölgenin gelenek, görenek ve genel olarak kültürel pratiklerini inceleyen ve bunları kayıt altına alan Bronisław Malinowski tarafından sağlanmıştır.² Durum çalışmasına katkıda bulunan bir diğer önemli kişi 1920’lerde Chicago Üniversitesi’nden Robert Park öğrencilerine kütüphanelerde sadece kitap ve makale okumak yerine araştırılan konunun yerinde incelenmesini tavsiye etmiştir.³ Bu çalışmada Park’ın önemli

¹Seyidođlu, s. 30

²Şimşek ve Yıldırım, s. 191.

³Şimşek ve Yıldırım, s. 191.

tavsiyesi dikkate alınıp durum örneği olarak seçilen Suudi Arabistan’da çalışma yapılması üniversite yönetimine iletilmiş, olumlu karşılanan bu öneri Suudi Arabistan’ın tezin yazıldığı süre içinde vize vermemesinden dolayı gerçekleşmemiştir. Bu sebeple çalışmalarımıza kaynak oluşturan veriler kütüphane, kitap ve makaleler aracılığıyla sağlanmıştır.

Bu tezde, araştırmanın ana sorusu geliştirilirken başlangıç noktamız 2010’da meydana gelen ve halen daha etkisi süren Ortadoğu’daki değişim hareketleri olmuştur. Bu bağlamda, çalışmamızın ana sorusunu oluşturmak için sorulan ilk soru, “Ortadoğu bölgesindeki bazı ülkelerde otokratik yönetimlere karşı meydana gelen muhalefet hareketlerine karşın, bu muhalefet hareketlerinden etkilenmeyen diğer bölge ülkeleri ‘hangileridir’ ve ‘neden’ etkilenmemişlerdir?” olmuştur. Bu sorunun cevabı verilirken Ortadoğu’da değişim hareketlerinden etkilenen ve etkilenmeyen bütün devletlerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi yüksek lisans tezi için çok geniş olacağından; en önemlisi muhalefet hareketlerinin halen daha güncelliğini sürdürmesinden ve inceleme alanının geniş olmasından; bu konuda verilerin eksik olacağı düşünüldüğünden araştırma kapsamına 2010’dan bu güne kadar yaşanan muhalefet hareketleri ve genel değişim süreci alınmamıştır. Sonuç olarak, elbette ki Ortadoğu’da meydana gelen değişim hareketleri çıkış noktamızdır, fakat son noktada araştırma konumuz durum çalışması olarak seçtiğimiz ve değişim hareketlerinden şu an dahi etkilenmeyen Suudi Arabistan olmuştur.

İlk soru çerçevesinde geliştirilen ikinci ve tezin temel araştırma sorusu olarak “Suudi Arabistan’ın iç politikasını etkileyen, değişimini engelleyip mevcut statükosunu sürdürmesini sağlayan/sağlamlaştıran şey ‘ne’ olabilir?” ve ya “Suudi Arabistan bu muhalefet hareketlerinden neden etkilenmemiştir?” soruları sorulmuştur. Soruların cevabı Suudi Arabistan’ın politik ve ekonomik tarihi içinde aranmış ve “petrol ve gelirlerinin mevcut iç politikayı etkileyen en önemli şeylerden biri olabileceği” varsayılmıştır. Gerçekleştirilen genel tarihsel araştırmalardan sonra Suudi Arabistan’ın var olan mevcut iç durumunu korumasındaki en önemli etkenin petrol ve petrol gelirleri olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca petrol tabanlı diğer varsayımlar oluşturularak, Suudi Arabistan’ın mevcut politik durumunu korumasını sağlayan farklı durumlar analiz edilmiştir.

Petrol bağlamında diğer varsayımlar ise, “Petrol gelirleri Suudi Arabistan’ın geleneksel otoritesini sürdürmesinde bir etkidir.”, “Petrol gelirleri vergilendirmeme politikasına neden olurken siyasal katılımı da engellemektedir.”, “Petrol gelirleri büyük çaplı muhalefet hareketlerinin görülmesini engellemektedir.” olmuştur. Böylece, Suudi Arabistan’ın var olan iç politikalarının değişmemesine ve muhalefet hareketlerinden etkilenmemesinin temeline petrol ve onun getirdiği gelirler koyulmuştur.

Tez, iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Suudi Arabistan iç politikasını, ekonomisini etkileyen ve mevcut durumunun devam etmesini sağlayan petrolün daha iyi anlaşılması için rantiyeci devletten bahsedilirken, petrolün Ortadoğu bağlamında tarihi incelenmiştir. İkinci bölümde, Modern Suudi Arabistan’ın oluşum süreci anlatılmış ve bu devletin günümüz politik ve ekonomik yapısı hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde ise yukarıda bahsedilen petrol tabanlı üç varsayım ayrı ayrı ele alınarak, değişmemenin arkasındaki ana nedenler ve Suudi Arabistan’ın mevcut durumu petrol gelirinin etkisi bağlamında incelenmiştir.

I. BÖLÜM

A. RANTİYECİ DEVLET

Rant, “sahibinin hiçbir emeği olmaksızın bir malın (genellikle toprağın) kendiliğinden getirdiği gelir” olarak tanımlanır.⁴ Ancak, günümüz modern ekonomisinde rantın daha çok yer altı kaynaklarından elde edildiği kabul edilmektedir. Bundan dolayı rant ya da ekonomik rant kavramı, genel anlamda kaynakların (su, doğal gaz, petrol, madenler, vb.) kiralanmasından ve ya satışından elde edilen gelirler için kullanılmaktadır. Rantiyeci ise, “herhangi bir gayret ve ekonomik üretim yapmadan rant gelirlerini toplayarak geçinen kişilere, kurumlara ve devletlere” denir.⁵

Rantiyeci devlet kavramını ilk defa kullanan Hussein Mahdavy’dir ve daha sonra rantiyeci devlet üzerine çıkacak olan tartışmaların temelini atmıştır. 1970 yılında İran üzerine yazdığı makalesinde rantiyeci devlet tanımlamasını şöyle yapmaktadır: “Bireylerden, şirketlerden ya da devletlerden elde edilen dış kaynaklı rant gelirlerinin önemli bir miktarını düzenli olarak alıp kendi bütçesinde toplayan devletlere” denir.⁶ Bu temel tanımlamaya paralel olarak daha geniş ifadeyle rantiyeci devlet:

“Mal ihracı yerine ülke topraklarının ürünlerini dış pazarda satışa sunarak ihraç eden, elde edilen rant geliriyle egemen gruplar başta olmak üzere hakim otoriteyi/iktidarı destekleyenler arasında bölüştüren ve bu bölüşümü toplumun bütününe sirayet ettiren devlettir.”⁷

Mahdavy’e göre; 1951’de Muhammed Musaddık önderliğinde Anglo-İran Petrol Şirketi’nin millileştirilmesi ve Milli İran Petrol Şirketi’nin kurulması Ortadoğu ve Afrika ekonomi tarihi için bir dönüm noktasıdır. Çünkü 1951-1975 yılları arasında Ortadoğu ve Afrika ekonomileri radikal milliyetçi ve devletçi dönüşüm içerisine girmişlerdir. 1956’da Cemal Abdül Nasır önderliğinde Mısır’ın Süveyş Kanalı’nı millileştirmesi, 1967’de Cezayir, 1970’de Libya ve Nijerya, 1974’te Gabon gibi devletlerin sahip oldukları petrol kaynakları ve yabancıların elinde bulunan şirketleri millileştirmesi bu dönüşüm dalgasına örnek teşkil etmektedir. Böylece, bir doğal kaynak olan petrolden elde edilen gelirler doğrudan

⁴Hançerlioğlu, s. 340.

⁵Sözen vd., s. 91.

⁶Mahdavy, p. 428.

⁷Sune ve Özdemir, s. 6.

devletin kasasına girmeye başlarken, petrol de bir rant kaynağı olarak kendini göstermiş ve petrol üreten Ortadoğu ve Afrika ülkeleri rantiyeci devletlere dönüşmeye başlamışlardır.⁸

Hazem Beblawi ve Giacomo Luciani, rantiyeci devlete ilişkin çalışmalarında “rantiyeci devleti, rantiyeci ekonominin bir alt kümesi” olarak tanımlamışlardır. Ülke ekonomisinin işleyişinde geniş miktarda ve doğrudan gelen dış rantın varlığı rantiyeci ekonomiyi oluşturmaktadır. Bu çerçevede, dış kaynaklı rantın ekonomi içinde var olan farklı aktörlerin kontrolünde değil de doğrudan devlet aktörünün kontrolünde olması rantiyeci ekonomi içinde rantiyeci devleti meydana getirmektedir. Ranta dayalı siyasal bir yapılanma olan rantiyeci devletin yapısı, rant ekonomisinin işlevselliği ve sürekliliği ile temelden ilişkilidir. Böylece rantiyeci devleti, büyüklüğünü ve etkinliğini belirleyen temel faktör ranta dayanan ekonominin kendisi olmaktadır.⁹ Beblawi, rantiyeci devletin unsurlarını şöyle sıralamaktadır:

İlk olarak,

“Saf anlamda rantiyeci bir ekonomi yoktur. Her ekonomi, rantın bazı öğelerini bünyesinde barındırır da bir ekonomide rant gelirlerinin hakim olması o ekonominin rantiyeci ekonomi olarak adlandırılması için yeterlidir.”¹⁰

İkinci olarak, Mahdavy’nin de vurguladığı gibi

“Rantiyeci ekonominin kaynağı önemli bir ölçüde dış ranta dayanmaktadır. Bundan dolayı azımsanamayacak miktarda da olsa içsel rant gelirlerinin ve rantiyeci sınıfın varlığı rantiyeci bir ekonomi için yeterli değildir. Elde edilen rantın dayalı olduğu dışsallık, rantiyeci ekonominin temelini teşkil etmek durumundadır.”¹¹

Üçüncü olarak,

“Toplumun/nüfusun küçük bir bölümü rantın kazanımında ve refahın üretiminde söz sahibiyken, geriye kalan büyük bölüm ise refahın tüketimi ile ilgilenir. Rant gelirleri toplum/nüfus arasında dağıtılmak durumunda olduğundan, devlet yalnızca kamu malları ve hizmet sağlamanın yanında karın dağıtıcısı ve aynı zamanda rantiyeci devlet, rantiyeci ekonominin ana uygulayıcısı konumuna gelmektedir.”¹²

Beblawi, rantiyeci devletin özelliklerini saydıktan sonra “rantiyeci zihniyet” kavramını tanımlar. Ona göre, rantiyeci ekonominin ve alt kümesi olan rantiyeci

⁸Yates, pp. 11-12.

⁹Beblawi and Luciani, pp. 5-11; Yates, p. 14.

¹⁰Beblawi, p. 87.

¹¹Mahdavy, p. 428; Beblawi, p. 87.

¹²Beblawi, pp. 87-88.

devletin meydana getirdiği politik, ekonomik ve sosyal ortamda “Batı tipi toplumlarında üretime dayanan kazanç ve çalışma mantığından farklı olarak, üretime dayanmayan bir kazanç ve çalışmama mantığı” söz konusudur.¹³ Bu çerçevede, Beblawi’nin de rantiyeci devletin üçüncü özelliğinde bahsettiği gibi rantı elinde tutan elit grup ve onun etrafında oluşan rantiyeci hiyerarşisi, rantiyeci ekonominin rantiyeciliğini sürdürdüğü ve toplumun rantiyeci zihniyeti koruduğu müddetçe rantiyeci otoriteyi sorgulaması gerçekleşmemektedir.

Luciani, rantiyeci devleti Arap coğrafyasındaki petrol üreten devletlere göre ele almıştır. Devleti “dağıtıcı devlet (allocation state)” ve “üretici devlet (production state)” olarak ikiye ayırmış, dağıtıcı devleti rantiyeci devlet kavramına paralel olarak kullanmıştır. Ona göre, “toplam gelirlerinin %40’dan fazlasını ham madde ihracından sağlayıp”, Gayri Safi Yurt İçi Hasıl (GSYİH) içindeki harcamaların büyük bir kısmını da %40’lık rant geliriyle yapan devletlere rantiyeci ya da dağıtıcı devletler denir. Bu devletlerin ekonomi politikaları tüketim ve dağıtım üzerine kuruludur. Üretim devletlerinde ise gelirlerin büyük bir kısmı ihracatın yanında vergilerden elde edilen gelirlere dayanırken ekonomi politikaları üretim ve vergilendirme üzerine kuruludur.¹⁴

Luciani’ye göre, dağıtım devletlerinin siyasal rejimlerinde demokrasi uygulamaları etken değildir. Demokrasi etkeni, üretim faaliyetleri sonrasında vergi gelirleri elde eden üretim devletleri için geçerlidir. Çünkü

“Üretim devletlerinde halkın gelirlerinin devlet dışı kaynaklara dayandığını ve bu devletlerde iktisat politikalarının vergi gelirlerine bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Üretim devletlerinde, siyasal iktidarın ve iktisat politikalarının temsile dayalı çekişmenin konusu olacağı, bu nedenle de demokrasinin söz konusu toplumlarda farklı çıkar grupları arasındaki çekişmenin temel dayanağı haline geleceği söylenebilir.”¹⁵

Bu bağlamda, Ortadoğu’da petrol ihraç eden devletlerin üretici değil dağıtıcı devlet oluşu bu devletlerin demokrasiye gerek duymayacağı tezini üretmiştir.¹⁶ Luciani’nin bu görüşlerini ‘Arap Baharı’ çerçevesinde değerlendirdiğimizde, “Arap Baharı”nın yaşandığı ülkelerde meydana gelen olaylar “iç dinamiklere dayalı bir demokrasi isteği” değildir. “Rant bölüşümünden kaynaklanan bir sorun”

¹³Beblawi, p. 88; Sune ve Özdemir, s. 13.

¹⁴Luciani, pp. 71-74; Yates, p. 15.

¹⁵Sune ve Özdemir, s. 11.

¹⁶Sune ve Özdemir, s. 11.

ya da “rantiyeci devletin rant kaynaklarını satış yaptığı ülkelerin hükümetlerince başlatılan ve ya desteklenen bir süreç” olabilir. Bu çerçevede akla gelecek ilk soru “neden kaynakları satın alan ülke hükümetlerinin böyle bir şeyi yapmış olmasıdır?” Kaynağı satın alan ülkelerin taleplerini karşılayacak iktidarları tercih etmesi olabilir. Libya’nın idaresini Kral İdris’ten sonra alan devrik lider Kaddafi ve onun ardından gelen yeni hükümet, Hasan El Bekir’den sonra Irak yönetiminin başına geçen devrik lider Saddam Hüseyin ve onun ardından gelen yeni hükümet örnek olabilir. Bunlar her ne kadar demokratik hükümet şeklinde gözükseler de “hükümetlerin üreteceği politikaların sınırları en başından belli” olduğu için ülkenin iç dinamiklerine dayan bir demokrasi isteği yoktur, kurumsal görünümde bir değişim olsa da var olan rantsal düzen devam etmektedir.¹⁷

Bu tanımlamalara ek olarak Beblawi, petrol zengini olmaksızın da bir devletin “yarı-rantiyeci devlet” olacağını söylemiştir. Örneğin, dış devletlerden elde edilen her türlü gelirler, yardımlar, transfer ücretleri, yurt dışında çalışan vatandaşlar tarafından gönderilen dövizler, eğer o devletin toplam gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturuyorsa bu gelirler rant olarak tanımlanabilir.¹⁸ Ayrıca askeri yardımlar da dış rant geliri olabilir. Bazı Üçüncü dünya ülkeleri stratejik bölgelerini, askeri üslerini avantaj olarak kullanarak gelir karşılığında diğer ülkelere kiralayabilir, buna da “stratejik rant” denir.¹⁹

Tablo 1.1, Bazı Rantiyeci Devletler, 2010

Ülkeler	Nüfus (Milyon Kişi)	GSYİH (Milyar \$)	Büyüme (2001-2009 %)	İhracat (GSYİH %)	Ranta Bağımlılık (Rant/İhracat %)
Cezayir	34,9	158,9	3,7	45	96
Libya	6,4	77,9	4,4	61	93
S. Arabistan	25,7	434,4	3,2	59	90
Irak	30,7	84,1	1,2	58	84
İran	74,2	337,9	5,1	30	78
Katar	1,4	126,5	13,5	59	77
Kuveyt	2,9	117,3	6,1	65	97

Kaynak: Sözen vd. , s. 95.

¹⁷Luciani, p. 77; Sune ve Özdemir, s. 12.

¹⁸Beblawi, pp. 95-98.

¹⁹Schwarz, p. 602.

Yukarıda yer alan Tablo-1’de 2010 yılında petrol ihraç eden bazı ülkelerdeki doğal kaynak ihracatına bağımlılık oranı Kuveyt’in %97, Cezayir’in %96, Libya’nın %93, Suudi Arabistan’ın %90, Irak’ın %84, İran’ın %78, Katar’ın %77 olmasından dolayı Luciani’nin tanımına göre rantiyeci devletlerdir.²⁰

Tablo 1.2, Devlet Türleri ve İşlevleri

İşlevler	Güçlü Devlet	Sanayileşmiş Devlet	Rantiyeci Devlet	Zayıf Devlet	Başarısız Devlet
Güvenlik İşlevi	X	X	X	X	-
Refah İşlevi	X	-	X	-	-
Temsiliyet İşlevi	X	X	-	-	-

Kaynak: Schwarz, s. 603.

Devlet temel olarak, kamu mallarının ve hizmet sunumunun sağlayıcısı olarak görülmektedir. Temel işlevleri meşruiyeti ve temsiliyeti, refah ve zenginliği, iç ve dış güvenliği sağlamaktır. Bu bağlamda, rantiyeci devlet ise elde edilen rant gelirlerinden dolayı güvenlik ve refah oluşum işlevini sağlayabilirken, vergilendirmeme politikalarından dolayı temsiliyet işlevini sağlamamaktadır.²¹

Tablo 1.3, Rantiyeci Devlet Döngüsü

Aşama	Kişi Başına Düşen Petrol Gelirleri	Ekonomik Sonuç	Sosyal Sonuç	Siyasal Sonuç
1	Hızlı bir artış	Piyasada canlılık	Yaygın refah	Yeni sınıfın doğuşu
2	Durgunluk	Pekişme	Dağıtım çelişkisi	Yeni sınıfın gücünü pekiştirmesi
3	Düşüş	Gerileme	Artan fakirlik	Yeni sınıfın baskı kullanarak yerini koruma mücadelesi
4	Daha fazla düşüş	Bunalım	Şiddetli gerginlikler	Yeni sınıfın iktidarı kaybetmesi

Kaynak: Noreng, s. 286.

²⁰Sözen vd. s. 94.

²¹Schwarz, p. 602.

Rantiyeci devlette, rant gelirlerinde meydana gelecek herhangi bir ciddi düşüş, rant kaynaklarının yetersiz hale gelmesi, kaynakların müşterileri tatmin etmemesi rantiyeci devleti bir döngü içine sokabilmektedir. Bu duruma örnek:

“1970’lerin sonunda İran’dır. 1970’lerdeki petrol gelirleri rantiyeci devletlerine istikrar kazandırmıştır. Ardından petrolde fiyatlarındaki düşüş İran’da istikrarsızlığa katkıda bulunmuştur. Kötü gelir dağılımının da yol açtığı krizin baskısı sistemi çökertmiştir.”²²

Rant kaynaklarının sınırsız ve yenilenebilir olmaması, rant gelirlerinin bir gün biteceği anlamına gelmektedir. Bunun yanında bir rant geliri olarak petrol fiyatlarında yaşanan fiyat dalgalanmaları ve ekonomi adına gelecek kaygısı rantiyeci devletlerin fonlar oluşturmalarına neden olmuştur.²³

Tablo 1.4, Petrolden ve Gazdan Elde Edilen Rant Fonları

Ülke	Fon Adı	Değeri (Milyar \$)
Arabistan	SAMA Foreign Holdings	436,1
Kuveyt	Kuwait Investment Authority	202,8
Katar	Qatar Investment Authority	85
Libya	Libyan Investment Authority	70
Cezair	Revenu Regulation Fund	56,7
Iran	Oil Stabilisation Fund	23

Kaynak: Sovereign Wealth Fund Rankings, <http://www.swfinstitute.org/fund-rankings/>
(Erişim Tarihi: 10.03.2013)

1970’lerde Ortadoğu’daki petrol ihrac eden devletlerin petrol satışlarıyla dünya ticaret ve finans piyasalarında kendilerini göstermesi, zahmetsiz ve üretim yapmadan elde edilen gelir artışına neden olmuştur. Bu devletlerin politikalarını anlamak amacıyla rantiyeci ekonomi ve devlet üzerine çalışmalar gündeme gelmiştir. Petrolün ihracı, devletlerin dış gelirlere bağlanmasına neden olmakta ve petrol satışları, ihracatın neredeyse %90’ından fazlasını temsil etmektedir. (Tablo-1.1)

Rantiyeci devletlerde, nüfusun küçük bir kısmı petrol gelirlerini elde ederken geri kalan çoğunluktaki kısım bu gelirleri tüketmektedir. Ranttan elde edilen gelir GSYİH’nin %60 ile %80’ini oluşturmaktadır ve rant kaynağının çıkarılmasında kullanılan iş gücü %2 ile %3 arasındadır. Rant gelirleri doğrudan

²²Noreng, s. 232.

²³Aoun, p. 162’den; Sözen vd. s. 102.

devletin kasasına girdiğinden, ekonomik faaliyet içinde devlet önemli aktör haline gelmektedir.²⁴ Böylece petrol, sermaye yoğunluğu olan rantiyeci ekonomiyi oluşturmuş, gelirlerin devlette toplanması özel siyasal sistem olan rantiyeci devleti meydana da getirmiştir.²⁵

Rantiyeci devlet politikaya ve ekonomiye etki ederek sonuçlar doğurmaktadır. Ekonomik sonuçlara bakıldığında 1. Devlet gelirlerinin büyük kısmı rant gelirlerine dayandığından, rantiyeci devlet yerel düzeyde üretim ihtiyacını ve zorunluluğunu ortadan kaldıracaktır. 2. Rant sektörünün varlığı, örneğin petrol rantı, petrol sektörüne olan yatırımı artırırken diğer sektörler için yatırımları azaltmaktadır. 3. Ülkeye giren büyük miktardaki döviz nedeniyle, ülkenin ulusal para birimi değer kazanmakta ve bu durum “Hollanda Hastalığına” neden olmaktadır.²⁶ Hollanda Hastalığı ekonomiye önemli iki etkisi görülmektedir.

“İlk etkisi, ülke gelirlerinin büyük kısmının tek bir kaynaktan sağlanmasından dolayı, tarım ve hizmet gibi alanlardan doğal kaynak sektörüne sermaye ve emek akışıdır. Bu etki sonucunda üretim ve tarım sektörlerindeki maliyetlerin artmasıyla ülkenin büyüme hızının düşeceği kabul edilmektedir. İkinci etkisi, ülkenin artan ihracat miktarlarından dolayı reel döviz kurunun değerlenmesidir. Reel döviz kurunun değerlenmesi rekabeti azalttığından, üretim payı asla eski seviyesine gelmeyeceği gibi ihracat çeşitliliği de yok olur. Üretim azalmasıyla işsizlik de artar. Çünkü doğal kaynak sektörü istihdam artırıcı sektör değildir. Bu iki nedenden dolayı doğal kaynaklar uzun dönemde ülke için bir lütf değil de genelde lanet olarak görürler.”²⁷

Bu tezde de üzerinde durulacak olan siyasal sonuçlara bakıldığında 1. Rantiyeci devlette, küçük ve seçkinler sınıfının eline geçen rant gelirleri, siyasal elitizmi oluşturmaktadır. Bu durum, rantın kullanımı hakkında karar verme sürecini ve sürekliliğini de tekelleştirmektedir. Ayrıca, rant gelirleri otokratik/patrimonyal devlet yapısının ve patronaj ilişkilerin oluşmasına ve ya var olan bu ilişkilerin sürdürülmesine neden olmaktadır. 2. Rantiyeci devletlerde vergilendirmeme politikasının uygulanmasından, devlet toplumun baskısından ve etkisinden bağımsız hareket edebilir hale gelmektedir. 3. Rant sahipleri, varlığını devam ettirmek amacıyla ülke içi muhalefeti bastırmak ve sahip olunan rant

²⁴Beblawi, p. 89.

²⁵Noreng, s. 227.

²⁶Kahveci, pp. 257-258.

²⁷Corden and Neary, pp. 825-848'den; Sözen vd. s. 93.

kaynaklarının dış tehditlere karşı korunmak amacıyla güvenliğe büyük önem verilmesine neden olmaktadır.²⁸

B. RANT KAYNAĞI OLAN PETROLÜN ORTADOĞU BAĞLAMINDA GENEL TARİHİ ve ULUSLARARASI POLİTİK-EKONOMİK YAPIYA ETKİSİ

1. Petrolün Tanımı ve Tarihi

Petrol, “Latince’de taş anlamına gelen ‘petra’ ile yağ anlamına gelen ‘oleum’ kelimelerinden oluşmuştur.” Daha geniş ifade ile petrol,

“Yerküre içerisinde organik materyalin başkalaşımı ile oluşmuş ve gözenekli kayalar içerisinde depolanmış sıvı haldeki hidrokarbonlara ham petrol adı verilir. Petrolün başındaki “ham” terimi bir ham madde olduğunu ve henüz işlenmediğini gösterir. Ham petrol, rafinerilerde bileşenlerine ayrıştırılarak (damıtılarak) günlük yaşamımızda kullandığımız pek çok ara madde ve akaryakıt ürünleri elde edilir.”²⁹

Petrolün bilinen tarihi eskidir. Milattan Önce (M.Ö.) 3000’li yıllarda Mezopotamya’da inşaat ve gemi yapımlarında harç olarak, M.Ö. 300’lü yıllarda Mısır’da ölüleri mumyalamada tıbbi madde olarak, yine M.Ö. Çin’de ve M.S. Roma, İran ve Yunanistan’da ısınma ve aydınlatma aracı olarak kullanılmıştır.³⁰

1800’lü yılların ortasında Abraham Gesner’in petrolden gazyağı elde etmesi, petrole ve gazyağına olan talebi artırmıştır. Böylelikle, önem kazanmaya başlayan petrol bir sektör haline gelecek ve bu durum ticari amaçlı petrol aramalarını da başlatacaktır. Dünya’da ilk ticari amaçlı petrol aramaları Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nden Pennsylvania Rock Oil Şirketi tarafından gerçekleştirilmiştir. İlk petrol kuyusu yer altından sondajlama yöntemiyle 1859’da ABD’de çıkartılmıştır. Bu durum, petrole büyük oranda ilgiyi artırmış, üç yıl içinde petrol üretimi 3 milyon tona ulaşmış, petrol sanayi ve modern yaşamı etkilemeye başlamıştır. Petrolden elde edilen benzinle çalışan otomobillerin geliştirilmesi ulaşım, yol yapımı, karayolu taşımacılığı da etkileyerek ABD’nin ekonomik gelişimine katkı sağlamıştır.³¹

²⁸Cardin, pp. 3-4; Kahveci, pp. 258-259.

²⁹petrol, Doğal Gaz ve Jeotermal Enerji Hakkında Merak Edilenler, Ham Petrol Nedir?, <http://web.itu.edu.tr> (Erişim Tarihi: 14.03.2013)

³⁰Dünya’da Petrol, <http://www.pigm.gov.tr> (Erişim Tarihi: 14.03.2013)

³¹Aydın ve Şahin, s. 40.

Petrol endüstrisinde bir süre rakipsiz kalan ABD'ye cevap Çarlık Rusya'sından gelecektir. 1877'de Bakü petroleri üzerinden üretime başlayan Rusya, 1885'te ABD petrol üretiminin 2/3 seviyesine gelmiştir. Ayrıca Rusya, Batum'u işgal ederek Bakü-Batum demiryolu hattı ile petrollerini Karadeniz'e taşımayı da hedeflemiştir.³² Diğer yanda İngiltere ve Almanya, yükselen petrolün nimetlerinden faydalanmak için dünya üzerinde yeni petrol yatakları aramaya başlamıştır. Yavaş yavaş gücün sembolü haline gelen petrol, çıkar çatışmalarına neden olacak ve uluslararası politika ve ekonominin temel aktörü haline gelecektir.³³

2. Orta Doğu Petrolleri

“1900'lerde Thomas Edison ile Henry Ford gelecekte hangi enerji türünün etkin olacağı üzerine bir bahse girerler. Henry Ford içten patlamalı motorların buhar makinelerinin yerini almasıyla kömürün yerini petrolün alacağını iddia eder. Thomas Edison ise elektrikli araçlar üzerinde ısrar eder. Bu bahis sonuçları dünyanın tarihi ve kaderi üzerine etkili olacak kadar önemlidir aslında. İlk başlarda, (balina yağını elde etmenin güçlüğü nedeniyle) bahsi Edison kazanacak gibi görünse de kısa süre içinde Orta Doğu ve diğer bölgelerde ucuz petrol yataklarının keşfedilmesiyle Ford'un öngörüsü bahsi kazanmıştır. Akülerin benzinin olağanüstü başarısına yetişmesi imkânsızdı. O günden bu güne dünya bir daha asla eskisi gibi olmadı. Halen bile kilosu kilosuna karşılaştırıldığında benzinin bir aküye göre yaklaşık 40 kat daha fazla enerji taşıdığı söylenebilir.”³⁴

Hikâyede bahsedildiği gibi Orta Doğu petrollerinin keşfi 20. ve 21. Yüzyılın uluslararası politik-ekonomik yapının en önemli aktörü olmuştur. Orta Doğu'da petrol aramaları Birinci Dünya Savaşı öncesinde başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin bölge egemenliğini kaybettiği 1900'lü yılların başında Lübnan ve Suriye'de Fransa; Mısır, Basra Körfezi ve Sudan'da İngiltere'nin egemenliği artmıştır. İran ise Rusya ve İngiltere'nin çekişmesi altındaydı. Sömürge yarışına geç başlayan Almanya, Orta Doğu petrollerine ulaşmak amacıyla Osmanlı Devleti'ne yakın politikalar izleyerek imtiyazlar aracılığıyla Berlin'den Bağdat'a uzanan bir demiryolu projesi gerçekleştirmek istemiştir.³⁵

Orta Doğu'da ilk petrol 1911'de İran'da Anglo-Persian Şirketi tarafından çıkartılmıştır. İkinci olarak, Irak'ta petrolün var olabileceğine ilişkin öngörülerde bulunan Ermeni girişimci Gulbenkian'ın iddiaları çerçevesinde Turkish Petroleum

³²Dünya'da Petrol, <http://www.pigm.gov.tr> (Erişim Tarihi: 14.03.2013)

³³Kona, s. 212.

³⁴Kaku, Petrole Dayalı Dönem Biter Mi?, <http://liberteryen.org> (Erişim Tarihi: 26.03.2013)

³⁵RUPE, ss. 26-27.

Şirketi kurulmuştur. Şirketin sahipleri %50 hisse ile İngilizler, %25 hisse ile Almanlar, %25 hisse ile Royal Dutch-Shell (Hollanda-İngiliz Şirketi) olmuştur.³⁶ Irak'ta petrol Birinci Dünya Savaşı sonrasında çıkartılacaktır. Birinci Dünya Savaşı'nın yaşanması ile Osmanlı ve Alman Devletleri yenilgiye uğramış, Suriye ve Lübnan Fransa'nın, Filistin ve Irak İngiltere'nin mandası altına girmiştir. Savaşta yenilen Almanya'nın Turkish Petroleum Şirketi daha sonra Iraq Petroleum Şirketi'ne dönüşmüştür. Alman hisseleri de İngilizlere kalmıştır. Bu dönemde, ABD Orta Doğu bölgesinde etkin rol oynamasa da 1928'de Amerikalı petrol şirketi Exxon-Mobil Iraq Petroleum Şirketi'nden yaklaşık %25 oranında hisse almıştır.³⁷

Aslında petrol Orta Doğu bölgesinde Birinci ve İkinci Dünya Savaşı öncesinde keşfedilip İran, Irak ve Suudi Arabistan'da (Amerikan şirketi Social and Texas Petrol Şirketi Suudi Arabistan'da petrol aramalarına devam etmiş, bugün dahi kullanılan ve 65 Milyon varil petrol çıkarılan yer olan Ghawar petrol alanı 1948'de keşfedilmiştir. Amerika, Suudi Arabistan'daki petrol işlerini Arap-Amerikan Petrol Şirketi (Aramco) ile sürdürmüş, 1988 yılında Aramco millileştirilerek ve Saudi Aramco adını alarak günümüzde de petrol çıkarma işlerini sürdürmeye devam etmektedir.) petrol çıkarma işlemi gerçekleşse de petrol rezervlerine sahip diğer ülkeler: Kuveyt 1953'ten, Umman 1967'den, Dubai 1960'tan sonra petrol çıkartıp ihraç etmişlerdir. Böylece bu ülkeler rantiyeci devlete dönüşmeye başlamışlardır.³⁸

Orta Doğu'da yeni petrol kuyularının bulunması ile Orta Doğu bölgesi ve petrol dünya piyasalarında önem kazanmaya başlamıştır. Henry Kissinger, “yiyeceği kontrol ederseniz, insanları kontrol edersiniz; petrolü kontrol ederseniz, ulusları kontrol edersiniz” derken, John Rockefeller “petrol paradır, para ise güçtür.” demiştir. Bu fikirler doğrultusunda, İkinci Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş döneminde petrol üzerine uygulanan politikaların en şiddetlisi Orta Doğu üzerinde olmuştur. Amerika petrol fiyatlarını belirlemek, petrol kuyuları üzerinde baskı kurmak ve kapitalist dünyanın lideri olmak amacıyla bölgede hâkimiyet kurma çabalarına girmiştir. Böylece bu bölge, jeo-politik ve jeo-ekonomik

³⁶RUPE, s. 27.

³⁷RUPE, ss. 30-31.

³⁸Holbrook, <http://www.voiceofmoorecounty.com> (Erişim Tarihi: 15.03.2013)

öneminden dolayı hem Amerika'nın hem de Sovyetlerin politik ve ekonomik mücadelelerini verdiği alan haline gelmiştir.³⁹

3. Orta Doğu Savaşları Bağlamında Dış Politika Aracı Olarak Petrol ve Petrol Krizleri

1951 yılında İran'daki Musaddık hükümetince gerçekleştirilen British Petroleum Şirketi'nin millileştirilmesi, 1953 yılında İran'da CIA destekli hükümet darbesinin yapılmasına neden olmuştur. İktidara batı yanlısı politikalar izleyecek ve petrolü düzenli olarak batıya sevk edecek olan Şah Rıza Pehlevi geçirilmiştir. İran'ın bu millileştirme hamlesi Orta Doğu ve Afrika'daki devletler tarafından da benimsenmiştir.⁴⁰ Örneğin 1952'de Cemal Abdül Nasır, savunduğu ve Sovyetlerin de destek verdiği Arap milliyetçiliği çerçevesinde İngilizlerin işlettiği Süveyş kanalını millileştirmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrası dünyada petrolün enerji olarak tüketim payı %10'iken, 1950-55'te %38, 1958'de %40'a ulaşmıştır. Avrupa'da ise İkinci Dünya Savaşı öncesi petrolün enerji olarak tüketimi %6'dan, 1955'te %23'e çıkmıştır. Bu çerçevede Süveyş Kanalı artık dünya için daha da stratejik öneme sahiptir; çünkü Basra Körfezi'nden Avrupa'ya petrol buradan ulaştırılmaktadır. Bu stratejik alanın kontrolü Mısır Devleti'nin kontrolüne geçince İngiltere, Fransa ve İsrail Mısır'a karşı savaş açmışlardır. Her ne kadar savaşı Mısır kaybetse de Süveyş Kanalı'nı millileştirmesiyle Mısır kazanç sağlamıştır.⁴¹

Savaş sonucunda, Fransa ve İngiltere'nin bölgede etkinliğini yitirmeye başlaması ABD'nin etkinliğini artırmasını sağlamıştır. ABD, Orta Doğu bölgesi için Eisenhower Doktrini yayınlayarak komünizmle mücadele etmek isteyen Arap ülkelerine askeri yardım talebinde bulunmuştur. Bu doktrin sayesinde ABD hem Orta Doğu petrol güvenliğini koruma altına almayı hem de Sovyetlere karşı bir adım öne geçmeyi hedeflemiştir.⁴² Arap milliyetçiliği Orta Doğu ülkelerini etkilerken, Suudi Arabistan ve Irak'taki petrol işçilerinin grevleri ABD'nin bu ülkelere askeri yardım etmesini sağlamıştır ve grevler bastırılmıştır. 1957'de

³⁹Kona, s. 223; RUPE, s. 30.

⁴⁰RUPE, s. 32.

⁴¹Ayhan, ss. 101-104.

⁴²Ayhan, ss. 104-105.

Ürdün Kralı, ABD'nin desteği ile hükümeti devirmiş 1958'de Lübnan yönetimi de milliyetçi direnişleri bastırmak için ABD'den yardım talep etmiştir.⁴³

Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı (OPEC) 1960 yılında İran, Irak, Suudi Arabistan ve Venezüella tarafından kurulmuştur. Gelecek yıllarda bu teşkilata Katar, Libya, Endonezya, Abu Dabi, Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir, Nijerya, Ekvator ve Gabon da katılmıştır. Ekvator, 1992'de üyelikten çıkmıştır. Teşkilat, 1950'lerde Ortadoğu'da ham petrol üretiminde ve petrolün fiyatlandırılmasında hâkim rol oynayan büyük petrol şirketlerine (dünya petrollerini kontrol eden bu şirketler yedi kız kardeş olarak adlandırılan Amerikalı Exxon, Socal, Mobil, Texaco, Gulf; İngiliz BP; İngiliz-Hollanda ortak şirketi Royal-Dutch Shell'dir.) karşı kurulmuştur.⁴⁴ Böylece petrol ihraç eden devletler çıkarları çerçevesinde petrol üretimini ve fiyatlandırmayı kendileri belirleyerek 1950'lerde başlayan milliyetçilik hareketleri çerçevesinde OPEC ülkeleri kendi kaynakları üzerinde özgürce egemenlik kurabileceklerdir.

1967'de Altı Gün Savaşı olarak bilinen Arap-İsrail Savaşı, OPEC'in petrolü uluslararası politikada bir araç olarak kullanması için ilk adım olmuştur. Savaşın nedeni her ne kadar Süveyş Kanalı çerçevesinde süren sorunlar olsa da, Mısır'ın, İran'dan İsrail'e gönderilen petrolü engellemek amacıyla Tiran Boğazı'nı kapatması savaşın temel nedeni olmuştur. Mısır'ı Irak ve Suudi Arabistan desteklerken, İsrail'i ise İngiltere ve ABD desteklemiştir. Savaş, İsrail'in başarısıyla sonuçlanmıştır.⁴⁵

Petrol bu savaşta politik bir araç olarak kullanılmıştır. Arap Devletlerinin amacı İsrail'e yardımcı olan devletlere karşı petrol ambargosu uygulamaktır. Irak ve Libya petrol ihracatını tamamen durdururken, Kuveyt ve Cezayir sadece İsrail'i desteklediklerine inandıkları ülkelere ihracatı kesmişlerdir. Ancak, savaş sırasında Arap olmayan İran ve Venezüella bu ambargoyu fırsat bilerek petrol üretimini artırmıştır. Bu bağlamda, pazar paylarının kaybolacağını düşünen Suudi Arabistan ve Kuveyt gibi batıya karşı ılımlı ve bağımlı petrol üreticileri ambargo kararından hemen vazgeçmiştir. Bu durum, OPEC ülkeleri arasında koordinasyon eksikliğini de gündeme getirmiştir. Arap petrol ihraç eden devletler OPEC'ten farklı olarak

⁴³RUPE, ss. 32-33.

⁴⁴Ayhan, s. 120.

⁴⁵Ayhan, s. 124.

kendi aralarında Arap Petrol İhraç Eden Devletler Teşkilatı (OAPEC)'ni kurmuşlardır. Bu teşkilatın temel kurucuları Kuveyt, Suudi Arabistan ve Libya olmuştur.⁴⁶

6 Ekim 1973 yılına gelindiğinde Yom Kippur olarak adlandırılan Arap-İsrail Savaşı tekrardan yaşanmıştır. Bu savaş karşısında OAPEC üyesi devletler 15-17 Ekim 1973'te bir araya gelerek "Filistinlilerin haklarının iadesi ve İsrail'in 1967 Savaşı öncesi sınırlarına çekilmesini" istemişler, aynı zamanda İsrail'e destek veren Batılı devletlere karşı petrolü dış politika aracı olarak kullanma kararı da almışlardır. OAPEC'in istekleri kabul edilene kadar petrol üretimini her ay %5 oranında kesintiye uğratacaklarını söylemişlerdir.⁴⁷ Petrol kesintisiyle beraber, petrol fiyatlarında artış meydana gelmiş ve 1973 Petrol Krizi'ne neden olmuştur. Petrolün varili 3 Dolar'dan 5.11 Dolar'a çıkartılmıştır. 23-24 Aralık 1973'te Tahran'da toplanan Basra Körfezi'ndeki altı OPEC üyesi ülke, fiyatların Irak'ta 14, İran'da 17 ve Nijerya'da 22 Dolar'a varacak ölçüde artırılmasına karar vermişlerdir. Böylelikle, 1970'de 1.80 Dolar, 1971'de 2.18 Dolar, 1973 ortalarında 2.90 Dolar, 16 Ekim 1973'te 5.11 Dolar olan petrolün varil fiyatı 1974 Ocağında 15 Doların üstüne çıkmıştır.⁴⁸

1973 Petrol Krizi'nin meydana gelmesine neden olan bir diğer temel etken ise Bretton Woods Sistemi'nden ABD ve diğer ülkelerin ayrılmış olmasıdır. Bretton Woods sistemi, sabit kur sistemine dayanıyordu ve dolar altına sabitlenirken (1 Ons=35 Dolar) diğer uluslararası para birimleri de dolara sabitlenmiştir. Richard Nixon 1971'de, sabit kur sisteminden doları devalüe edemediğinden altına dayalı para standardını belirleme sisteminden vazgeçerek, serbest kur sistemine geçmiştir. ABD'yi takip eden diğer devletler de serbest kur politikasına geçmişlerdir. Bu durum, ülkelerin rezervlerini artırmak amacıyla para basmasının yolunu açarken devalüasyonu da tetiklemiştir.⁴⁹ Bu durumdan en çok petrol ihraç eden ülkeler etkilenmişlerdir. ABD dolarının ve diğer para birimlerindeki değer düşüşü, dolar üzerinden belirlenen petrol fiyatlarını da etkilemiştir. Petrol ihraç eden ülkeler aynı fiyata daha az net gelir elde eder hale

⁴⁶Evans ve Newnham, s. 474; Holbrook, <http://voiceofmoorecounty.com> (Erişim Tarihi: 15.03.2013)

⁴⁷Kona, ss. 214-215.

⁴⁸Ayhan, s. 147.

⁴⁹1973-74 Oil Crisis, <http://bancroft.berkeley.edu> (Erişim Tarihi: 27.03.2013)

gelmişlerdir. Böylece, OPEC üyeleri petrolün fiyatını dolara değil altına göre hesaplanacağını belirtmişlerdir.⁵⁰

1971’de yaşanan bu fiyat artırımının yanında, 1973 Arap-İsrail Savaşı petrol ambargosuna neden olmuş, bu durum dünya petrol fiyatlarını dörde katlamıştır. Petrole en çok ihtiyaç duyulan dönemde (1950-1970 arasında dünya enerji tüketimi %179 oranında artmıştır. Bu talep artışı sanayiye de etkilerken, petrol talebi 5,5 katına çıkmıştır.⁵¹) petrol enerjisine bağımlı hale gelen sanayileşmiş devletler ekonomik zorluk içine girerken, petrol ihraç eden ülkelerde refah artışı yaşanmıştır.⁵² 1973 Petrol Krizi’nde Avrupa ülkeleri ve Japonya ekonomik olarak etkilenmiştir. ABD’nin Ortadoğu ülkelerindeki petrol şirketlerine olan ortaklığı krizi diğer ülkeler kadar derin yaşamasını engellemiştir. Ayrıca, Ortadoğu ülkeleri krizden elde ettikleri paraları Avrupa ve Amerikan piyasalarına ve bankaların yatırması ile “petro-dolar” kavramını ekonomi politiğe yerleştirmiştir.⁵³

1973 Petrol Krizi sonrasında, Orta Doğu bağlamında küresel çapta ikinci petrol krizi İran İslam devriminin yaşanmasıyla ortaya çıkmıştır. İran’da meydana gelen bu rejim değişikliği Aralık 1978-Mart 1979 arasında İran petrollerinin dünya piyasalarına arz edilmesini engellemiştir. OPEC, İran’ın eksikliğini kapatmaya çalışsa da dünya petrol ihracatında %6 daralma görülmüştür.⁵⁴ Devrim sonrası İran ve Irak arasındaki savaş her iki ülkenin ekonomisini sarsmıştır. Her iki ülke savaş ekonomisinin ağır yükünü taşımasının yanında Kuveyt, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri’nin 1986’da petrol fiyatlarında indirim gitmesi her iki ülkenin ekonomisine darbe vurmuştur.⁵⁵

Orta Doğu bağlamında ortaya çıkacak olan üçüncü küresel petrol krizi Irak’ın Kuveyt’e saldırması ve ABD’nin Irak’a askeri müdahalesi sonucunda olmuştur. Kuveyt’in OPEC’in petrol üretim kotalarını artırmasını istemesi ve savaştan çıkmış Irak’ı memnun etmemiştir. Bunun yanında Irak’ın, Kuveyt’le olan sınırını sorun etmesi ve Kuveyt’in toprak parçasından hak iddia etmesi Irak’ın Kuveyt’e saldırmasına neden olmuştur. Bu durum karşısında ABD petrol

⁵⁰Hammes and Wills, pp. 503-505.

⁵¹Akgün, s. 24.

⁵²1973-74 Oil Crisis, <http://bancroft.berkeley.edu> (Erişim Tarihi: 27.03.2013)

⁵³Arı, ss. 386-388.

⁵⁴Akgün, ss. 27-28.

⁵⁵RUPE, s. 45.

çıkarlarını korumak için Irak'a müdahale etmiş; ama Bağdat işgal edilmemiştir. Bu müdahale, ABD'nin bölgede askeri güç olarak yerleşmesine yardımcı olmuştur. 2003 yılında ABD'de "yarım kalan işi" tamamlayarak Bağdat'ı işgal etmiştir.⁵⁶ 11 Eylül 2001 saldırısı ardından George W. Bush'un "ABD petrole bağımlıdır ve bu petrol genellikle dünyanın istikrarsız bölgelerinden ithal edilir" açıklaması, ABD'nin uluslararası terörü önlemeden ziyade enerji bölgelerini kontrol etme isteği çerçevesinde Afganistan ve Irak'a müdahale ettiği kabul görmektedir. Başta petrol olmak üzere enerji kaynaklarının kontrolü uluslararası sistemde ülkeleri daha güçlü kılmaktadır.⁵⁷

Yaşanan bu krizler petrol ihraç eden Arap devletlerine şunları göstermiştir: Arap devletleri kendi petrolleri üzerinde egemenlikleri göstermiş, yabancı şirketleri aşabilmişlerdir. Uygulanan ambargo ile bir zamanlar sömürge konumunda olan Arap devletleri petrolden dolayı uluslararası politika ve ekonomide önemli hale gelmişlerdir. Arap milliyetçiliği çerçevesinde gelişen Arap devletleri arasındaki "Araplara liderlik etme bayrağı" Kahire'den petrol üreten Basra Körfezi'ne kaymıştır.⁵⁸

Günümüz uluslararası ilişkilerinde politik faktörlerin yanında ekonomik faktörler de giderek önemini artırmaktadır. Bu ekonomik faktörlerin başında petrol ve enerji kaynakları gelmektedir. Fakat bu enerji kaynakları sahip olan ülkelere/bölgelere nimetten ziyade ciddi politik ve ekonomik lanet de getirmektedir. Örneğin, dünya petrol rezerv sıralamasında birinci olan Ortadoğu'dan sonra "petrol, kan ve politikanın birbirine karıştığı" Hazar ve Orta Asya Bölgesi Rusya başta olmak üzere ABD ve Çin'in bölgeye girme çabalarına sahne olmakta, bu çaba hem rekabeti hem de çatışma riskini de artırmaktadır.⁵⁹ Petrolün var olduğu düşünülen Kuzey Buz denizi de ABD, Rusya, Kanada, Danimarka ve Norveç'in bu topraklar üzerinde hak iddia etmesinden dolayı şimdilik "petrol diplomasisi ve diplomatik savaşları" doğurmuştur. Kuvvetle muhtemeldir ki küresel ısınmanın da etkisiyle eriyen buzullar bu bölgede petrole ulaşımı kolaylaştıracak ve olası bir çatışmayı gün yüzüne çıkartacaktır.

⁵⁶RUPE, s. 66.

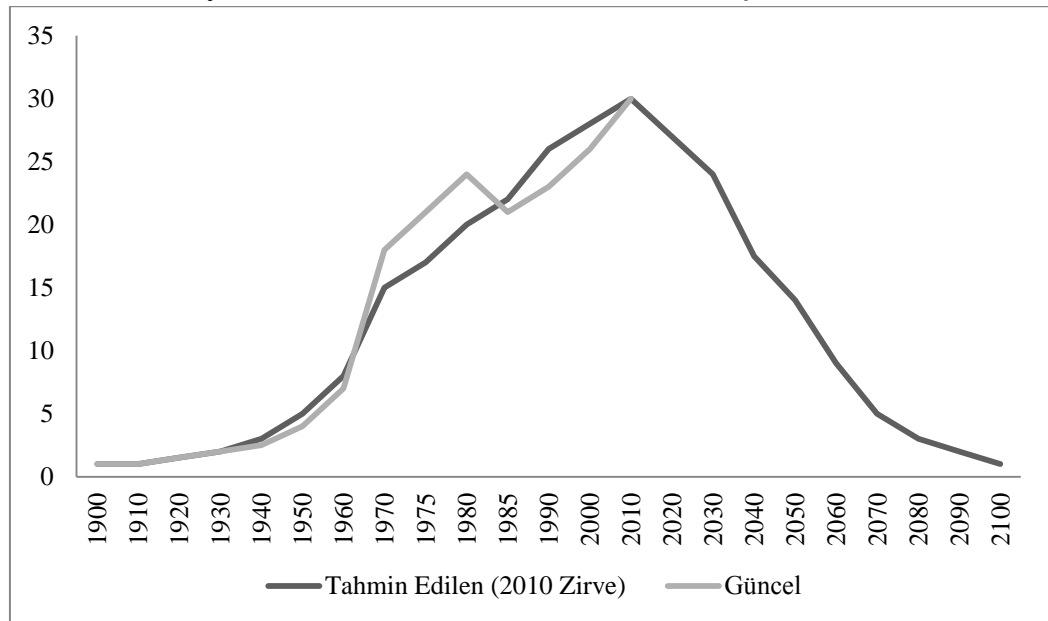
⁵⁷Yılmaz, s. 320.

⁵⁸Ayhan, s. 132.

⁵⁹Yılmaz, s. 319.

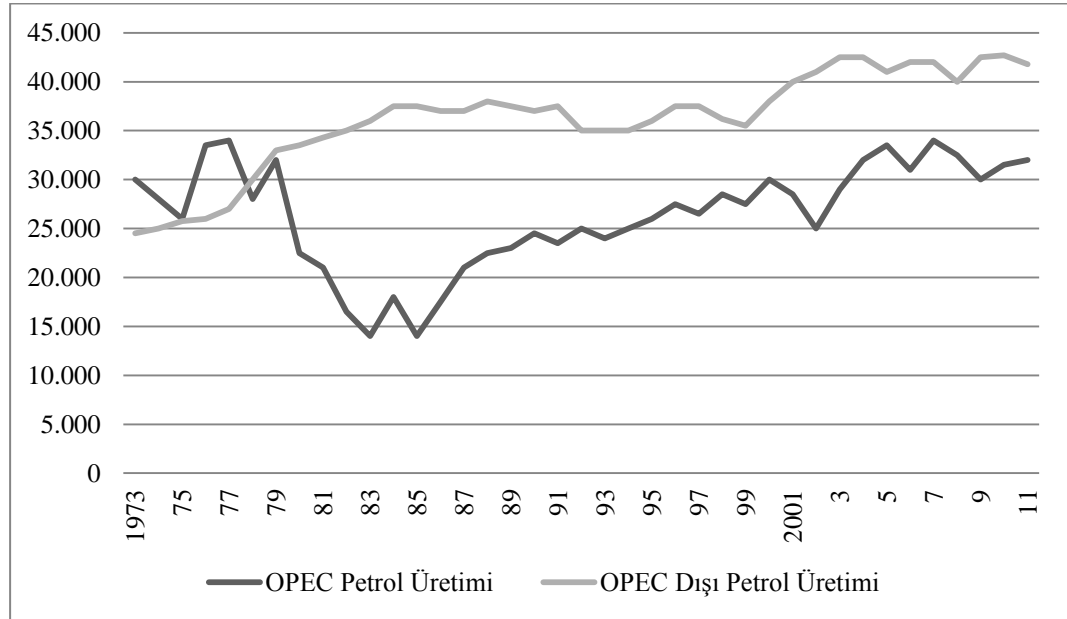
Sonuç olarak, enerji bağımlılığı tehlikeli boyutlara gelirken rekabetin de aynı oranda artması ülkelerarası gerilimi artırmaktadır. ABD ve Avrupalı devletler petrol ve enerji pazarlarında paylarını artırmaya çalışırken, Rusya güçlü bir enerji gücü olarak karşılına çıkmaktadır. Son zamanlarda ise Çin enerji ihtiyacını karşılamak amacıyla alternatif bölgelerde araştırma-geliştirme projelerini hızlandırmış durumdadır. “Ekvator’un, Amazon ormanlarının üç milyon hektarlık bölümünü petrol araması için Çin petrol şirketlerine satışa çıkardığı” bu duruma örnek teşkil etmektedir.⁶⁰

Grafik 1.1, Dünya Yıllık Petrol Üretimi 1900-2100 (Milyar Varil)

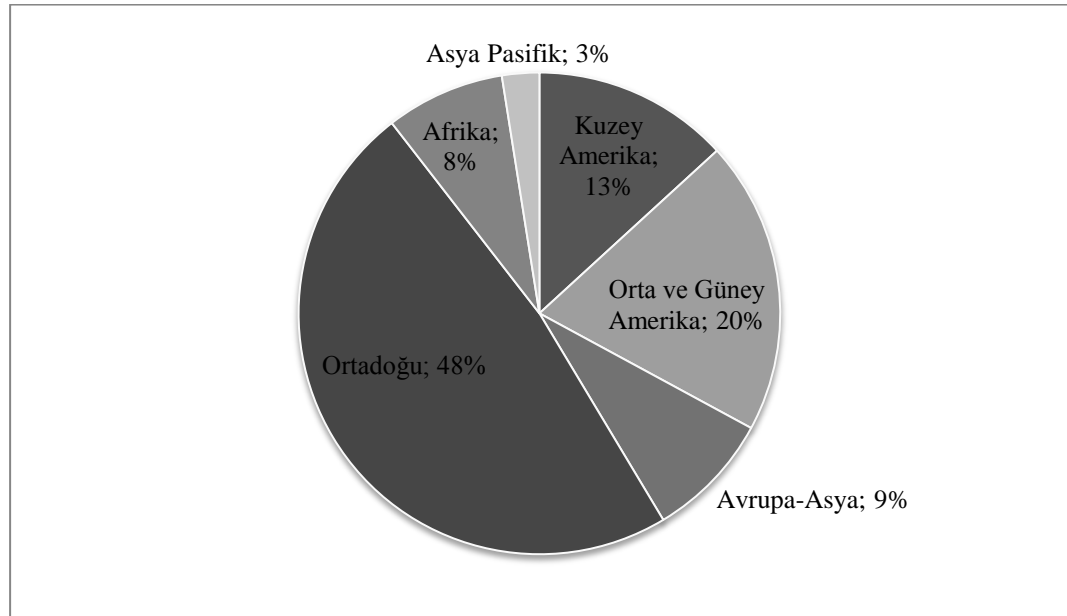

Kaynak: World Annual Oil Production (1900-2011) and Peak Oil (2010 Scenario) <http://people.hofstra.edu> (Erişim Tarihi: 02.04.2013)

⁶⁰Ekvador, Amazon Ormanlarını Çin'e Satıyor, <http://www.bbc.co.uk/turkce> (Erişim Tarihi: 01.04.2013)

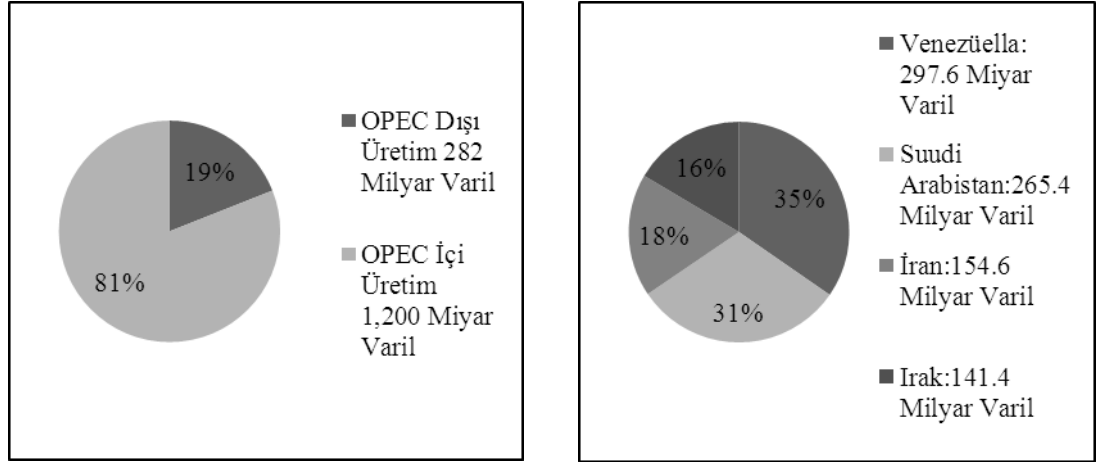
Grafik 1.2, Dünya Ham Petrol Üretimi 1973-2011 (Günlük/Varil)

Kaynak: Oil Price History and Analysis, <http://www.wtrg.com> (Erişim Tarihi: 02.04.2013)

Grafik 1.3 Bölgelere Göre Dünya Petrol Rezerv Oranları

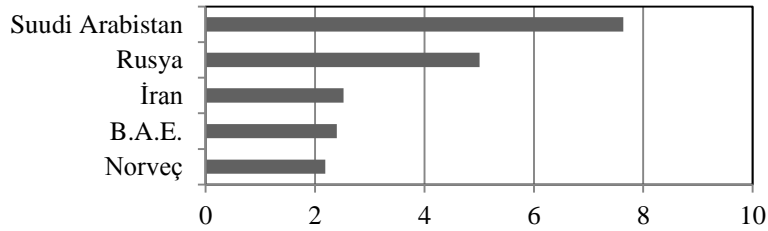
Kaynak: BP Statistical Review of World Energy June 2012, www.bp.com (Erişim Tarihi: 03.04.2013)

Grafik 1.4, Yıllık OPEC İçi ve Dışı Petrol Üretimi ve OPEC İçi En Çok Petrol Üreten Ülkeler

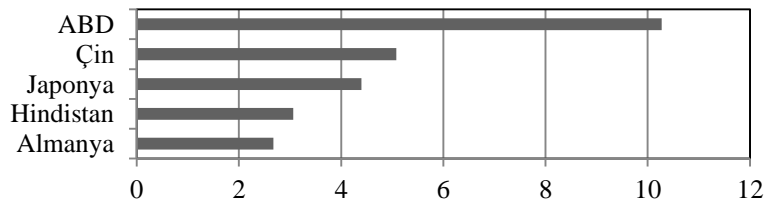
Kaynak: OPEC Share of World Crude Oil Reserves 2011, <http://www.opec.org> (Erişim Tarihi: 03.04.2013)

Tablo 1.5, En Çok Petrol İhraç Eden Beş Ülke, 2012 (Günlük/Milyon Varil)

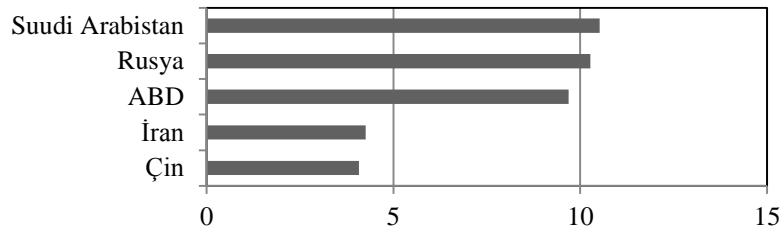

Kaynak: CIA World Factbook-Oil Exports, www.cia.gov (Erişim Tarihi: 04.04.2013)

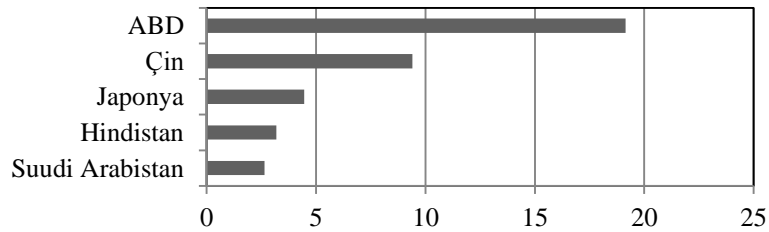
Tablo 1.6, En Çok Petrol İthal Eden Beş Ülke, 2012 (Günlük/Milyon Varil)

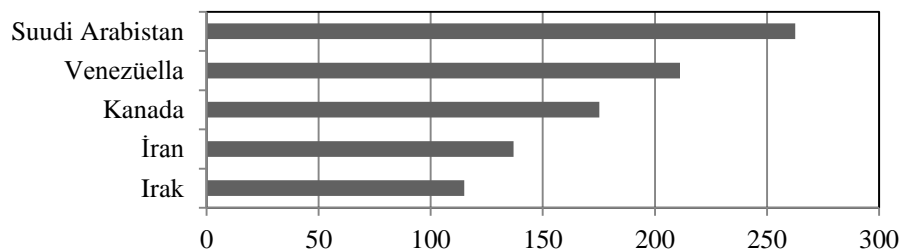
Kaynak: CIA World Factbook-Oil Imports, www.cia.gov (Erişim Tarihi: 04.04.2013)

Tablo 1.7, En Çok Petrol Üreten Beş Ülke, 2012 (Günlük/Milyon Varil)

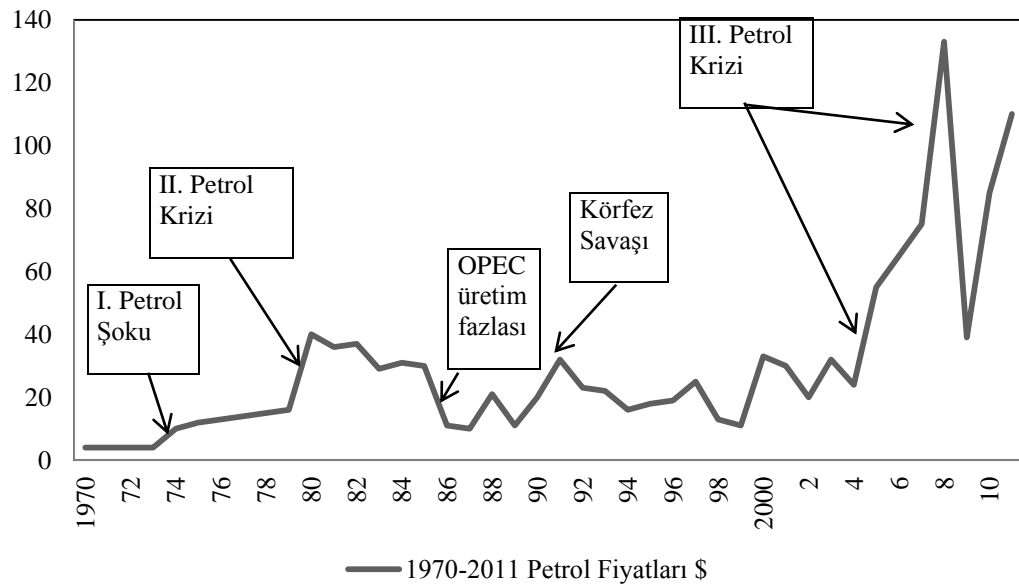
Kaynak: CIA World Factbook-Oil Production, www.cia.gov (Erişim Tarihi: 04.04.2013)

Tablo 1.8, En Çok Petrol Tüketen Beş Ülke, 2012 (Günlük/Milyon Varil)

Kaynak: CIA World Factbook-Oil Consumption, www.cia.gov (Erişim Tarihi: 04.04.2013)

Tablo 1.9, En Çok İspatlanmış Ham Petrol Rezervine Sahip Beş Ülke, 2012 (Milyar Varil)

Kaynak: CIA World Factbook-Oil Proved Reserves, www.cia.gov (Erişim Tarihi: 04.04.2013)

Tablo 1.10, 1970-2010 Petrol Fiyatları (\$)

Kaynak: West Texas Intermediate, Monthly Nominal Spot Oil Price (1970-2011), www.people.hofstra.edu (Erişim Tarihi: 04.04.2013)

Tablo 1.11, Petrol Fiyatları Üzerinde Etkisi Olan Olaylar ve Sonuçları

ZAMANI	NEDEN/SONUÇ	NOMİNAL FİYATI
Ekim 1973-Mart 1974	Yom Kippur Savaşı-OPEC Petrol Ambargosu/Birinci Petrol Şoku	\$ 4.31'dan \$10.11'a
Nisan 1979-Temmuz 1980	İran Devrimi-İran Irak Savaşı/İkinci Petrol Şoku	\$15.85'dan \$39.50'a
Kasım 1985-Temmuz 1986	OPEC fazla petrol arzı-düşük petrol talebi	\$30.81'dan \$11.57'a
Temmuz 1990-Kasım 1990	Irak'ın Kuveyt'i işgali/Birinci Körfez Savaşı	\$18.63'dan \$32.30'a
Ocak 1997-Aralık 1998	Petrol taleplerinde düşüş-Dolar dışı paralarda devalüasyon-Borç krizleri/Asya finansal krizi	\$25.17'dan \$11.28'a
Ocak 1999-Eylül 2000	Petrol taleplerinde artış/OPEC üretiminde azalış	\$11.28'dan \$33.88'a
Ağustos 2001-Aralık 2001	Aşırı petrol arzı-ABD resesyonu-11 Eylül saldırıları	\$27.47'dan \$19.33'a
Aralık 2003-Haziran 2008	Petrol taleplerinde artış-Spekülatif hareketler-petrol en üst fiyatı/Üçüncü Petrol Krizi	\$32.15'dan \$133.95'a
Temmuz 2008-Şubat 2009	Taleplerde düşüş-Küresel resesyon/ 2008 Finansal Krizi	\$133.95'dan \$39.16'a

Kaynak: West Texas Intermediate, Monthly Nominal Spot Oil Price (1970-2011), www.people.hofstra.edu (Erişim Tarihi: 04.04.2013)

II. BÖLÜM

A. DURUM ÇALIŞMASI OLARAK SUUDİ ARABİSTAN DEVLETİ

1. Suudi Arabistan'ın Oluşum Sürecinde Kurulan Suudi Devletleri

1902'de Riyad'ın fethi ile günümüz modern Suudi Arabistan Krallığı'nın temelleri atılarak Suudi Devleti kurulmuştur. Bu devletin temelleri, Suud ailesinden Muhammed bin Suud (İbni Suud) ve Vahhabi öğretisinin fikir babası Muhammed bin Adülvahhab (İbni Vahhab) ittifakına dayanmaktaydı. Günümüz Suudi Devleti'nde de bu tarihsel ittifak devam etmektedir.⁶¹

İttifakın ilk kolu Suud ailesidir. 1500'lü yıllarda, Necd Bölgesi'nin ticaret yollarına sahip olması ve ticarete ilerlemesi bu bölgeyi Arabistan yarımadasında önemli hale getirmiştir. Suud ailesinin de ticaret yollarını koruma görevini üstlenmesi, ailenin bölgede güçlü ve tanınır olmasını sağlamıştır.⁶² İttifakın ikinci kolu ise İbni Vahhab ve öğretisidir. Din adamı olan İbni Vahhab, İslam dininin ilk şekline dönüşünü destekleyen fikirler savunmuştur. (Bu fikirler daha sonra Vahhabizm olarak adlandırılmıştır.) Başlarda yerel din adamlarınca bu fikirleri kabul görmese de ilerleyen zamanlarda görüşleri genel olarak bir tehdit haline gelmiş ve hayatı tehlikeye girmiştir. Bu sebeple, İbni Vahhab İbni Suud'un yönetiminde olan Riyad'daki Diriyah kentine sığınarak İbni Suud'un Birinci Suudi Devleti'ni kurmasına yardımcı olmuştur.⁶³

Vahhabilik öğretisi, Orta Arabistan'ın Necd bölgesinde Abdülvahhab tarafından kurulmuştur. İlk dönem Müslümanlığa dönüş çağrılarını yaparak, tarihsel süreç içerisinde İslamiyet'e girmiş her türlü ilaveleri yok saymıştır.⁶⁴ Günümüze kadar gelen bu öğreti, İslam öğretileri arasında en sert görüşlere sahip bir

⁶¹Atacan, s. 222.

⁶²Country Profile: Saudi Arabia, p. 2, <http://lcweb2.loc.gov> (Erişim Tarihi: 03.01.2013)

⁶³Saudi Arabia History, <http://www.saudiembassy.net> (Erişim Tarihi: 24.12.2012)

⁶⁴Bodur, s. 8.

mezheptir. Şii, tasavvuf gibi diğer İslam öğretilerine, diğer dinlere, ideolojilere karşı ciddi anlamda hoşgörüsüzdür.⁶⁵

1744'te İbni Suud'un, İbni Vahhab'ın fikirlerine destek vermesi ile ikili arasında bir ittifak oluşmuştur. İttifak sonucunda Birinci Suudi Devleti Vahhabizm çerçevesinde Suudi Arabistan'ın ortasında yer alan geniş plato Necid'de kurulmuştur.⁶⁶ Suudi ve Vahhabi ittifakı temelli devlet, 14. Yy. 'de yaşamış İslam âlimi İbn Teymiye'nin devlet ve otorite fikirlerine dayanmaktadır. Onun fikirlerine göre; devletin hukuk kuralları İslam dininin emir ve yasaklarına dayanmalıdır. Ulema ise bu kuralları belirleyen görevlilerdir. Bu hukuk kurallarını uygulayan politik güç emirdir. Emir, tüm Müslümanların ibadetlerini rahat yerine getirmesinden sorumludur. Toplumun güvenliğini, kamu hizmetlerini, ekonomik aktivitelerin rahat işlenmesini, toplum içindeki Müslümanların sosyal ve ekonomik haklardan yararlanmalarını İslam hukukunun emir ve yasakları çerçevesinde sağlar. Her ne kadar Emir, kararlarını ulemaya danışarak alması gerekse de kendisi yine İslam hukuku çerçevesinde karar alabilir.⁶⁷

1766'da Muhammed bin Suud'un ölümünden sonra da Suud Ailesi ve Vahhabi askerleri genişlemesini sürdürmüştür. 1803 itibariyle Vahhabi kuvvetleri Hicaz bölgesindeki İslam'ın kutsal topraklarına asker göndererek Mekke ve Medine'yi fethetmeyi hedeflemişlerdir. Ancak Osmanlı Devleti 1818'de bu harekete karşı ordu göndermiş, Diriyah abluka altına alınarak Birinci Suud Devletine son verilmiştir.⁶⁸

1824'te Suud ailesinden Turki bin Abdullah El Suud Riyad'ı tekrardan inşa ederek Necid Bölgesi'nin siyasal kontrolünü ele almış ve İkinci Suudi Devleti'ni kurmuştur. Suud ailesi askeri gücünü artırmışsa da Osmanlı ordusu 1865'te Riyad'a hakim olarak İkinci Suudi Devleti'ne son vermiştir. Suud ailesi Kuveyt'e sürülürken, Osmanlı Riyad'da bulunan kendisine bağlı Raşidi ailesini siyasal olarak desteklemiştir.⁶⁹

⁶⁵Sindi, pp. 1-2.

⁶⁶Saudi Arabia History, <http://www.saudiembassy.net> (Erişim Tarihi:24.12.2012)

⁶⁷Wynbrandt, p. 120; Koyun, s. 21.

⁶⁸Saudi Arabia History, <http://www.saudiembassy.net> (Erişim Tarihi: 24.12.2012)

⁶⁹Saudi Arabia History, <http://www.saudiembassy.net> (Erişim Tarihi: 24.12.2012)

1900'lü yılların başında Ortadoğu'da Osmanlı hâkimiyetinin zayıflamasını fırsat bilen Suud ailesinden Abdülaziz El Suud, kendisini Suud ailesinin liderliği yanında Vahhabi öğretisinin imamı olarak ilan etmiş ve Vahhabi öğretisini benimsemiş İhvan (Mısır'da kurulan İhvan El Müslim'den farklıdır.) askeri gücünü kullanma fırsatı bularak 1902'de Riyad'a saldırmıştır.⁷⁰ 20. Yüzyılın ilk çeyreği boyunca, El Suud ailesi Arap yarım adasının çoğunu birleştirmek ve egemenlik alanını genişletmek amacıyla askeri güç kullanmıştır. İbn Suud'un silahlı güçleri İhvan'ın yanında, İngiltere hükümetinin Suud ailesine mali ve askeri desteği ile pek çok kabileye karşı galip gelmiştir.⁷¹

Suudi Arabistan'daki İhvan Hareketi, göçebe Arapların Vahhabilik öğretilerine göre yetiştirilip, onları birer savaşçı haline getirme girişimidir. El Suud ailesi bu öğretiyi benimseyerek kendi dinsel ve politik meşruiyet alanını genişletmekte bir araç olarak kullanmışlardır.⁷² 1929 yılı ile birlikte, Irak hükümetinin Suudi Arabistan sınırı yakınına polis karakolu kurmasından sonra, İhvan'ın El Suud ailesinden bağımsız karar alarak silahlı bir şekilde bu duruma müdahale etmesi, El Suud iktidarı ve İhvan askerlerini karşı karşıya getirmiştir.⁷³ İhvan, Suud ailesine karşı isyan başlatmış, isyan 1930'a kadar sürmüştür. İhvan'ın isyan etmesinde bir diğer nedense, Suud yönetiminin dindarlığının ve İngiltere ile işbirliğinin sorgulanmasıydı. İbn Suud, 1930'da yine İngiltere'den destek alarak isyanı bastırmıştır. Merkezileşme sürecinde İhvan hareketi ötelense de, Vahhabi ulemasıyla yapılan ittifak devam etmiştir. İbn Suud meşruiyetinin, egemenliğinin, istikrarının, ulusal bütünleşmesinin devamlılığını din ve ulemayla yaptığı ittifaktan almaktaydı. Böylece, El Suud ailesi Arap yarımadasının çoğunu kontrol altına alarak birleştirmiştir. 1932 yılında da üçüncü ve günümüz Modern Suudi Arabistan Krallığını kurmuştur.⁷⁴

2. Modern Suudi Arabistan Krallığı

Modern Suudi Krallığı, Abdülaziz El Suud tarafından kurulmuş ve oğulları Suud, Faysal, Halid, Fahd tarafından yönetilmiştir. Krallık, 2005'ten beri Kral Abdullah tarafından yönetilmektedir. Modern dönem, krallığın geniş çaptaki

⁷⁰Wynbrandt, pp. 171-172 ve Conutry Profile: Saudi Arabia, p. 3.

⁷¹Sindi, pp. 4-5.

⁷²Bodur, s. 15.

⁷³Wynbrandt, p. 186; Blanchard, p. 2.

⁷⁴Atacan, s. 225.

petrol kaynaklarının çıkarılması, petrolün ihracı ve ülkede ekonomik gelişimin olduğu bir dönemdir. Petrol, Modern Suudi Arabistan'ın en önemli ekonomik kaynaklarından olup; ülke içinde politik, ekonomik ve sosyal yapıda değişimlere neden olmuştur.⁷⁵

Kral Abdülaziz El Suud (1902-1953), yeni Suudi Arabistan'ın modernleşme sürecindeki ilk lideridir. Yönetimi boyunca ülkenin altyapı inşasında, temel iletişim sistemlerinde, eğitimde, sağlıkta, ziraatta yenileşmenin ilk adımlarını atmıştır. 1930 yılı itibariyle günümüzde de devam eden Suudi Arabistan ve ABD arasında diplomatik ilişkiler kurulmaya başlandı. 1933'te ilk petrol araştırmaları gerçekleştirilmiş ve dünya üzerindeki en yüksek oranda petrol rezervleri bulunmuştur.⁷⁶ Bunun bir sonucu olarak Kral Abdüaziz ve ABD arasında Suudi petrollerini işlemek amacıyla 1944'te Aramco adlı petrol şirketi kurulmuştur. Aramco, Suudi hükümetine düzenli gelir sağlamasının karşılığında Suudi Arabistan'ın doğu çöllerinde bulunan petroler üzerinde ayrıcalıklı haklar elde etmiştir.⁷⁷ ARamco, sadece petrol çıkarmamış ülkenin inşasında da büyük rol oynamıştır. Konut, havaalanı, hastane, okul ve Suudi petrollerini korumak amacıyla askeri üsler de yapmıştır.⁷⁸

Petrolün çıkarılmasıyla birlikte, gelirlerdeki artış Suud konumunu olumlu yönde etkilemiştir. Elde edilen gelir görünürde devlet hazinesine aktarılsa da, aslında gelir Kral Abdülaziz'in hesabına yatırılmaktaydı. Bu durum, onun hem siyasal pozisyonunu hem de ekonomik pozisyonunu güçlü hale getirmiştir. Böylece, herhangi bir üretim zahmetine girmeden elde edilen doğrudan ve hızlı gelirler diğer kabile liderlerine ve toplumsal kesimlere karşı Suudi hâkimiyetini sağlamlaştırırken, aynı dönemlerde Suudi Devleti de rantiyeci devlete dönüşmeye başlamıştır.⁷⁹ 1939 yılı itibariyle yıllık petrol gelirleri 7.17 Milyon Dolarını bulurken, 1946'da 10 Milyon, 1951'de 110 Milyon, 1952'de 212 Milyon, 1961'de 400 Milyon, 1968'de 926 Milyon, 1970'de 1.2 Milyar Dolarını bulmuştur. 1974'de ilk petrol krizi ile ülke 22.5 Milyar Dolar elde etmiştir.⁸⁰

⁷⁵Blanchard, p. 2.

⁷⁶A Chronology: The House of Saudi, <http://www.pbs.org> (Erişim Tarihi: 07.01.2013)

⁷⁷Standard Oil Geologist Arrive In Saudi Arabia, <http://www.history.com> (07.01.2013)

⁷⁸Atacan, s. 226.

⁷⁹Sabri, p. 7.

⁸⁰Sabri, pp. 8-15.

1950'ler Suudi Arabistan için değişimin başladığı yıllardır. Petrol gelirleri Suudi Arabistan'daki siyasal, ekonomik ve toplumsal hayatta değişimi, kamu ve alt yapı hizmetlerinde artışı, bedevi-göçebe yaşam tarzından yerleşik şehir hayatına geçişi getirmiştir.⁸¹ Petrol gelirleriyle birlikte politik ve ekonomik gücü artan Suud ailesinin politik ve ekonomik anlamda ittifak kurduğu zümreye ilişkin kararları da değişmeye başlamıştır. Suudi ailesi, petrol gelirleriyle kendi kabilesinden bir ekonomik elit oluşturmaya başlamıştır. Petrol öncesi dönemde Hicazlı tüccarların sermayesinden faydalanan Suud monarşisi, petrol gelirleri artınca Hicazlı tüccarlara ihtiyacı kalmamıştır. Hatta, Hicazlı tüccarlar Suudi monarşisi karşısında olası tehdit olarak algılanmıştır. Böylece Suud ailesi Hicazlı tüccarlarla gerçekleştirdiği ittifakı ortadan kaldırılıp, Arabistan'daki diğer kabile reisleriyle petrol gelirlerinden verilen paralarla politik ittifak içine girilmiştir.⁸²

Suudi Arabistan'da devlet aygıtının gelişmesini sağlayan en önemli etken petrolün bulunması olmuştur. Petrol hem devletin iç dinamiklerini geliştirirken hem de dış dinamiklerini geliştirmiştir. Petrolün iç dinamiklere katkısına baktığımızda devletin gelirlerini artırmış, ülke içindeki kabileler ve tüccarların devlete sadakatini sağlamış, paranın yönetimi için 1951-52'de Para Ajansı ve 1954'te Ekonomi ve Maliye Bakanlığı'nın kurulmasına neden olmuştur. Dış dinamiklere katkısına gelince, petrol Suudi Arabistan'ın dünya ekonomisine entegre olmasını sağlamış, dönemin hegemon gücü ABD ile politik ve ekonomik ilişki sağlamıştır. Bu durum ülkede ABD çıkarları çerçevesinde Savunma Bakanlığı'nın kurulmasına neden olmuştur.⁸³

İkinci Dünya Savaşı sırasında, Kral Abdülaziz modern ordu kurmaya karar vermiş, İngiltere ve ABD'den bu konu hakkında yardım istenmiştir. Ancak süreç içerisinde Suudi Arabistan ABD'yi tercih etmiştir. 1951'de, ABD Askeri Eğitim Misyonu kurmuştur. Bu modern ordunun yanında, Beyaz Ordu olarak bilinen kabile temelli Suudi Arabistan Ulusal Muhafızlar ordusu da kurulmuştur. Suudi Arabistan'da ordu, hem iç hem de dış tehditlere karşı güçlü olması kraliyet

⁸¹Sabri, p. 8.

⁸²Sabri, pp. 8-12; Altunışık, ss. 73-74.

⁸³Atacan, s. 226.

ailesinin tehdit algılamasına neden olmuştur. Bu durum da askeri darbe olasılığını azaltmak amacıyla etkin bir ordunun kurulmasını engellemiştir.⁸⁴

Abdülaziz'in oğlu Kral Suud (1953-1964), 1953'te tahta geçmiştir. Bakanları Kurulu'nun yanında, Sağlık, Eğitim ve Ticaret Bakanlığı'nı kurmuştur. 1957'de ilk defa Kral Suud Üniversitesi'ni Riyad'da kurmuştur. Kral Suud döneminde ekonomik anlamda bir gelişme yaşanmamıştır. 1958'de aşırı harcamalardan dolayı bütçe 310 Milyon Amerikan Doları açık vermiştir.⁸⁵

Kral Faysal (1964-1975), Suudi Arabistan'ın dönüşümünde ekonomik ve sosyal gelişim planlarına önem vermiş, özellikle sanayi alanında adımlar atmıştır. Kadınlar için ülkede okullar açmıştır. 1960 ve 1970'lerde Arap-İsrail Savaşları ve 1973 Petrol Krizi'nde Faysal kendi çıkarları çerçevesinde barış ve istikrarın yanlısı olmuştur.⁸⁶

Kral Faysal "Biz serbest girişim ekonomisini, İslam kuralları ile uyum içinde olduğu ve insanlara her türlü fırsatı verdiği, ülkemize uyduğu için tercih ettik." diyerek ekonomik sistem olarak kapitalizmi tercih etmiştir. Ekonomik planlamalar için Uluslararası Para Fonu (IMF)'nden yardım alınmıştır. 1959'da kurulan Ekonomik Gelişme Komitesi 1965'te Merkez Planlama Örgütü'ne çevrilmiştir. 1970'de ise ilk beş yıllık kalkınma planı hazırlanmıştır.⁸⁷

1960'larda Suud ailesinin prensleri Kral Faysal'ın kararıyla petrol endüstrisi tabanlı özel şirketler kurarak, piyasa içine girmişlerdir. 1970'lerden 1980'lere kadar geçen süre Suudi Arabistan için önemlidir. Çünkü yaşanan petrol krizi, petrolün varil fiyatını yükseltmiş Suudi petrol gelirlerinin artmasını sağlamıştır.⁸⁸ Ülkenin sahip olduğu yüksek gelirler sayesinde, Kral Faysal ülkenin modernleşme sürecini hızlandırırken, ülke vatandaşlarının da refah seviyeleri artmıştır.⁸⁹ Ayrıca Faysal eğitime yönelik reformlar gerçekleştirmiştir. Suudi Arabistan'da eğitimli orta sınıfın oluşmasına yardımcı olmuştur. Bu oluşan eğitimli orta sınıf, devletin işlevselliğini artırmak amacıyla idarede kullanılmış, petrol gelirlerinden pay

⁸⁴Atacan, ss. 228-229.

⁸⁵Saudi Arabia History, <http://www.saudiembassy.net> (Erişim Tarihi: 08.01.2013)

⁸⁶Saudi Arabia History, <http://www.saudiembassy.net> (Erişim Tarihi: 14.01.2013)

⁸⁷Atacan, s. 231.

⁸⁸Sabri, pp. 14-15

⁸⁹A Chronology: The House of Saud, <http://www.pbs.org> (Erişim Tarihi: 09.01.2013)

verilmiştir; ama bu grupları karar alma mekanizmalarının içine girmelerine izin verilmemiştir.⁹⁰

Kral Halid (1975-1982) dönemi Suudi Arabistan için geniş ölçüde refah ve bolluk dönemidir. Gerçekleşen Birinci ve İkinci Petrol Krizi çerçevesinde Suudi Arabistan ciddi oranda petrol gelirleri elde etmiştir. Bu dönemde, nüfusunun yaklaşık olarak dört milyon olması, bu kadar büyük bir refahın tüketimini sağlayamamıştır. Bundan dolayı ülkede hızlı oranda inşaatlaşmaya ve altyapı modernizasyonlarına devam edilmiştir. Sürecin devamı için ülke dışından da işçiler getirilmiştir. Ülkede var olan bu bolluk aynı zamanda toplumsal ve siyasal yozlaşmayı da beraberinde getirmiştir. Rüşvet, kayırma ilişkileri artarken en büyük tepkiyi ise dinsel gruplar vermiştir.⁹¹

Suudi Ulusal Muhafızları'nda bir dönem görev yapmış olan ve daha sonra Medine Üniversitesi'nde okumaya başlayan Sayaf El Utaybi, El Suud ailesinin meşruiyetini kaybettiğini, toplumlumun modernleşme hamleleri sonucunda bozulduğunu, hatta ulemanın da sistem tarafından satın alındığını iddia ettiği vaazlarına başlamıştır. El Utaybi yaklaşık 500 kişilik takipçisiyle Mekke'de toplanmış 1979'da silahla Kâbe'ye girmiş ve ayaklanmayı başlatmıştır. 3 Aralık'ta ayaklanma tamamen bastırılmış ve isyancılar asılmıştır.⁹² Bu ayaklanma, Suudi Arabistan'ın toplum karşısında dinsel imajının bozulmasına neden olmuştur. Bozulan imajını düzeltmek isteyen Suudi ailesi Vahhabi öğretisi temelinde dinsel eğitime yönelmiş bu çerçevede çeşitli yeni eğitim merkezleri kurmuştur.⁹³

Kral Fahd (1982-2005), Suudi hükümet yapısını yeniden şekillendirmiş ve 2005'te yapılan ilk ulusal çapta belediye seçimlerini desteklemiştir. Aktif olarak bölgesel ve küresel krizleri çözmeye yönelik adımlar atmıştır. İsrail-Filistin çatışmasına, Irak'ın Kuveyt'i işgaline, Lübnan'daki iç savaşa, Bosna-Hersek, Kosova, Çeçenistan, Afganistan, Keşmir ve Somali meselelerine önem vermiştir.⁹⁴

⁹⁰Atacan, s. 231.

⁹¹A Chronology: The House of Saud, <http://www.pbs.org> (Erişim Tarihi: 15.01.2013)

⁹²Atacan, s. 233.

⁹³A Chronology: The House of Saud, <http://www.pbs.org> (Erişim Tarihi: 15.01.2013)

⁹⁴Saudi Arabia History, <http://www.saudiembassy.net> (Erişim Tarihi: 15.01.2013)

1980'lerde meydana gelen petrol fiyatlarındaki ani düşüş, petrol ihraç eden ülkelerde ekonomik ve politik sıkıntılara neden olmuştur. Suudi Arabistan'ın bölgedeki etkinliği bölgesel istikrarı olumlu yönde etkilemiştir. Örneğin, Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi'nin kurulması ve güçlenmesinde lider olmuş, İran-İrak Savaşı'nda ateşkese katkıda bulunmuştur. Ancak 1991'de patlak veren Körfez Savaşı bölgede istikrarı ve diplomatik ilişkileri önemli ölçüde değiştirmiştir. Irak'ın yayılcı politikaları Suudi Arabistan ve ABD arasındaki diplomatik ve askeri ilişkileri artırmıştır. Böylece Suudi Arabistan küresel ölçekte itibarını artırırken kendi içindeki ulema ve dinsel muhalefetten de büyük tepki görmüştür.⁹⁵

Kral Abdullah (2005- ...) 2005'te yasal olarak kral olmuştur. Abdullah, terörizm başta olmak üzere devam eden iç ve dış meselelerle yakından ilgilenmiştir. 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD ile teröre karşı mücadelede ortak ilişkiler gerçekleştirmiştir.⁹⁶ Kral Abdullah döneminde meydana gelen küresel ölçekteki 2008 ekonomik krizi, dünyanın en büyük petrol üreticisi Suudi Arabistan'ı hemen hemen hiç etkilememiştir. Önümüzdeki 10 yıl içinde petrolden 4 trilyon dolarlık gelir elde edeceğinin açıklanması, yabancı yatırımcılar için bu ülkeyi daha da cazip hale getirmektedir.⁹⁷

B. SUUDİ ARABİSTAN'IN SİYASAL VE EKONOMİK YAPISI

1. Siyasal Yapısı

Suudi Arabistan Krallığı'nın yönetim biçiminin monarşi, dininin İslam, anayasasının Kuran ve Sünnet, dili de Arapça'dır. Böylece, İbn Teymiye'nin devlet ve otorite fikirleri çerçevesinde politik yapı belirlenmiş İslam'a dayalı hukuk kuralları ve Suudi Krallığı'nın mutlak yapısı vurgulanmıştır.⁹⁸ Kral yönetimin en tepesindedir ve kral iktidara geldiğinde kendisinden sonra gelecek olan kralı (veliaht kral, naib) da kendisi atamaktadır. Naib'in nasıl seçileceğine ilişkin herhangi bir yasa yoktur; ancak geleneksel olarak aile içindeki ikinci sıradaki prens bu konuma gelmektedir.⁹⁹ 2007'den itibaren, Kral Abdullah, kendi oğulları ve torunlarından seçtiği 35 kişilik bir meclis ile Kral ve Naib'in

⁹⁵Country Profile: Saudi Arabia, p. 4.

⁹⁶Country Profile: Saudi Arabia, p. 4.

⁹⁷Kriz Suudi Arabistan'ı Teğet Geçti, <http://www.bbc.co.uk/turkce> (Erişim Tarihi: 17.01.2013)

⁹⁸Atacan, s. 250; Wynbrandt, p. 261.

⁹⁹Atacana, s. 250; Saudi Arabia History, <http://www.saudiembassy.net> (Erişim Tarihi: 17.01.2013)

ülkeyi yönetemez hale gelmesi durumunda kimin Kral olacağına karar verecek bir meclis kurmuştur.¹⁰⁰

1992’de Kral Fahd tarafından üç ana reform, “Hükümetin Temel Yasaları, Danışma Meclisi Yasası, Eyaletler Yasası”, gerçekleştirilmiştir.

Hükümetin temel yasaları beş ana bölümden oluşmaktadır:¹⁰¹

- Hükümet Şekli (Monarşi)
- Suudi Ailesinin Özellikleri
- Ekonomik Prensipler, Haklar ve Yükümlülükler
- Devlet Otoritesi
- Mali Konular’dır.

Suudi Arabistan’da Bakanlar Kurulu, 1953 yılında yürütme organı olarak Kral Suud tarafından kurulmuştur. 1993’te Kral Fahd tarafından yeniden yapılandırılmıştır. Bakanlar Kurulu’nun başında başbakan sıfatıyla Kral vardır. Ayrıca birinci ve ikinci başbakan vekili (Savunma Bakanı), 20 Bakan ve bölge yöneticileri kurula katılmaktadır. Bakanları kurulu üyeleri Kral tarafında atanmaktadır, kurul Kral’a karşı sorumludur. Kral, 30 gün içinde Bakanlar Kurulu’nun aldığı herhangi bir kararı veto etme yetkisine sahiptir. Kurul içinde Savunma, İçişleri ve Dışişleri Bakanlığı daimi olarak kraliyet ailesinin kontrolünde olmuştur. Diğer bakanlıkların başına kraliyet ailesinin dışından üst bürokrat ve teknokratlar da gelebilir; ama genellikle sisteme bağlı kişiler tercih edilmektedir.¹⁰²

Danışma ya da Şura Meclisi, 1992’de Meclis El Şura kanunu ile kurulmuştur. Suudi vatandaşı, 30 yaş üstü 150 erkek (bu sayı 1997’de 60, 2001’de 90, 2003’te 120, 2005’te 150 üyeye çıkartılmıştır.) ve 2013’te yapılan düzenleme ile ilk defa 30 kadın üye kral tarafından meclise seçilmiştir. Meclisin yasama yetkisi yoktur. Genel devlet politikaları, kanun, düzenleme, uluslararası anlaşma konusunda Krala görüşlerini bildirebilir; özellikle genel ekonomik ve sosyal gelişme konularında, bakanlık ve diğer hükümete bağlı kurumların yıllık raporlarını tartışıp önerilerde bulunabilirler. (Şura Kanunu Madde 15) Meclis’in

¹⁰⁰Saudi Arabia History, <http://www.saudiembassy.net> (Erişim Tarihi: 17.01.2013)

¹⁰¹Türk, s. 14.

¹⁰²Aydın, s. 37; Atacan s. 252; Wynbrandt, p. 262.

alacağı kararlar Bakanlar Kuruluna gönderilir, Bakanlar Kurulu Şura'nın aldığı kararları uygun bulursa Kraliyet onayı ile karar çıkarılır, eğer Bakanlar Kurulu Şura ile aynı fikirde değilse son kararı Kral verir. (Şura Kanunu Madde 17)¹⁰³

Suudi Arabistan 5 idari bölge ve 13 eyaletten oluşmaktadır. Bu eyaletlerin yöneticileri kral tarafından atanmaktadır.¹⁰⁴

- Doğu Vilayeti: Basra Körfezi'ne kıyısı olan bölgedir. Zengin petrol yatakları ve tesislerinin bulunduğu gölge olmasından ötürü önemlidir.
- Hicaz Bölgesi: Kızıl Deniz boyunca yer alan eyaletleri kapsar. Mekke, Medine, Cidde bu bölgededir.
- Asir Bölgesi: Güneyde bulunan dağlık alanları kapsar. İklim koşulları diğer bölgelere göre daha uygun olduğundan tarıma elverişli bölgedir.
- Necd Bölgesi: Suudi Ailesinin doğup büyüdüğü bölge olup başkent Riyad bu bölgede bulunmaktadır. Ülkenin orta kısmıdır.

2. Rant Temelli Ekonomik Yapısı

Suudi Arabistan ekonomisinde petrolün bulunup ihraç edilmesi sürecine kadar ekonomik yapıda bir değişiklik olmamıştır. 1800'lü yıllarda, göçebe yaşam tarzından dolayı hayvancılık ve elverişli alanlarda yapılan tarım Arabistan ekonomisinin temelini oluşturmuştur. Bu dönemden günümüzde devam eden koyun, hurma, deve derisi, at, halı satışları önemli gelir kaynaklarıdır. Ayrıca, zekât gelirleri, ticaret vergileri, savaşlardan kazanılan ganimetler, Hacdan elde edilen gelirler ekonomide önemli bir yere sahipti.¹⁰⁵

1900'lü yılların başında ise, Suudi Arabistan'ın temel gelir kaynağı Suriye ile gerçekleştirdiği deve ticaretine bağlıydı. Ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan ötürü gelir kaynaklarında düşüş meydana geldi. Kral Abdülaziz, gelir kaynaklarını artırmak ve Arap ulusal birliğini sağlamak için Mekke, Medine ve Cidde dâhil olmak üzere Hicaz Bölgesi'ni fethetmişlerdir. Suud ailesi, tacirlerin refahından ve Hac gelirlerinden yılda yaklaşık 2,2 Milyon ABD doları elde etmiştir. Yeni

¹⁰³Majilis al-Shoura Law, <http://www.saudinf.com> (Erişim Tarihi:18.01.2013); Atacan, ss. 250-251.

¹⁰⁴Türk, s. 14; Provincial System, <http://www.saudiembassy.net> (Erişim Tarihi: 18.01.2013)

¹⁰⁵Sabri, pp. 2-3.

temelleri atılan bu devletin ekonomisi, yerel ve uluslararası iletişim mekanizmalarından yoksunluk, doğal kaynakların yetersizliği, eğitim, işçi seviyesindeki yetersizlikler ve yatırımların olmamasından dolayı çok zayıf kalmıştır.¹⁰⁶ Birinci Dünya Savaşı, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, İkinci Dünya Savaşı Suudi Arabistan ve ekonomisini zora soksa da, petrolün bulunmasıyla devlet ciddi bir dönüşüm ve refah artışı yaşamıştır.

Suudi Arabistan'da nasıl ki siyasal ve toplumsal yapılanma İslam dininin öğretilerine göre şekillenmişse ekonomi de yine bu öğretilere göre şekillenmiştir. Bunun en belirgin göstergesi, ekonomide faizin yasak olmasıdır. Ayrıca belli ekonomik şartlara sahip Müslüman kişilerden zekat vergisi alınmaktadır. Bu dinsel vergi hem siyasal ve dini anlamda yönetime duyulan sadakatin göstergesidir.¹⁰⁷

1938'de petrol bulunsa da II. Dünya Savaşı'ndan dolayı uluslararası ölçekte pek bir ticareti yapılamamıştır. 1950-1970 yılları arasında, Suudi Arabistan'da bulunan petrol kaynaklarına doğrudan Suudi devletinden çok petrol arzı ve fiyatlarını belirleyen Aramco hâkim olmuştur. 1970'lere kadar devlet doğrudan petrol üretimi ve fiyatlandırma noktasında aktif rol almamış, petrol satış gelirlerinin %70 ile %80 arasındaki oran Aramco tarafından devlete verilmiştir. 1970-1985 Ortadoğu'da politik krizlerin yaşanması ve petrol krizinin oluşması aynı zamanda Suudi Arabistan'ın devlet olarak kendi petroleri üzerinde hâkimiyetini kurmaya başladığı dönem olmuştur.¹⁰⁸

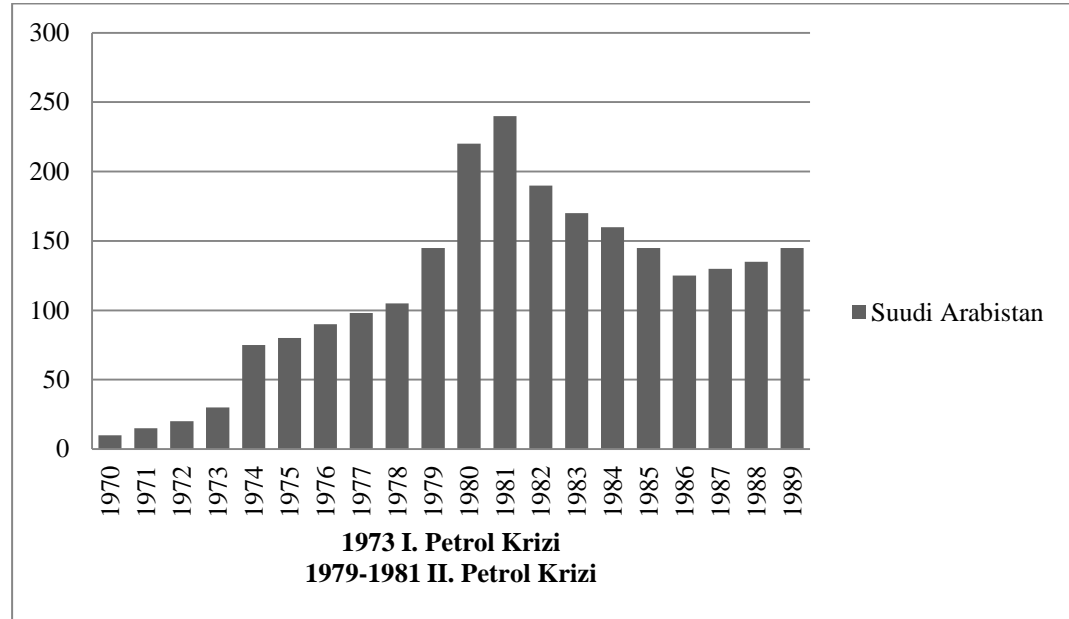
1960'lar boyunca sanayileşmiş devletler bol ve ucuz petrole ulaşırsalar da, 1970 ve 1980'li yıllarda meydana gelen Ortadoğu'daki Arap-İsrail savaşları, çoğu sanayileşmiş devletlerin İsrail'e yardımı, Arap petrol üreten devletlerce petrolün bir dış politika aracı olarak kullanılmasına yol açarak fiyatları %100 yükseltmiştir. Bu durum Suudi Arabistan'ın ciddi oranda petrol gelirleri elde etmesini sağlamıştır.¹⁰⁹

¹⁰⁶Sabri, p. 7.

¹⁰⁷Koyun, s. 28.

¹⁰⁸Qasem, pp. 155-159.

¹⁰⁹Arı, ss. 481-482.

Tablo 2.1, Suudi Arabistan'ın Petrol Gelirleri (1970-1989) (Milyar \$)

Kaynak: Gray, s. 4.

Petrol, Suudi Arabistan'ın ekonomik ve politik yapısını değiştirirken; devletin ekonomisini rantiyeci ekonomiye, devletin yapısını da rantiyeci devlete dönüştürmeye başlamıştır. Rant, emek sarf etmeksizin ülkede bulunan doğal kaynakların satışından ve kiralanmasından elde edilen parasal gelirdir. Bir ülkenin kendi doğal kaynaklarını ülkenin dışındaki alıcılara satışı ya da kiralaması, bu durumun ülke ekonomisinin temel karakteristiği haline gelmesi ve sayısal olarak elde edilen rant geliri, ekonomik gelirlerin %40'dan fazlasını kapsaması rantiyeci ekonomiyi oluşturmaktadır.¹¹⁰ Rantiyeci bir kişi, ekonomik bir kurum ve devlet olabilir. Bu çerçevede rantiyeci devlet, rantiyeci ekonomik aktivitelerin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır ve genellikle de rantiyeci ekonomilerde rant gelirleri doğrudan devletin kasasına girdiğinden devlet ekonomisinin en önemli aktörü haline gelmekte ve devleti rantiyeci yapmaktadır.¹¹¹

Bu tanımlamalar çerçevesinde Suudi Arabistan, diğer endüstri sahalarına sahip olsa da ekonominin temel gelir kaynağı petrol ve onun endüstri dallarıdır. Ekonomik faaliyetler üzerinde güçlü devlet müdahalesi vardır. Bütçe gelirlerinin %80'i, GSYİH'nin %45'i ve ihracatın %90'ı petrol gelirlerine dayanmaktadır.¹¹²

¹¹⁰Luicani, ss. 71-71; Yates, s. 15.

¹¹¹Bebrawi ve Luciani, Renriter State, 1987, ss. 5-11.

¹¹²CIA-The World Factbook, <https://www.cia.gov> (Erişim Tarihi: 19.01.2013)

“Suudi Arabistan’da günde 10 Milyon varil dolaylarında petrol çıkartılıyor. Bu alandaki diğer ülkelere bakarsak Rusya 10 Milyon varil üzerinde, ABD 9 Milyon; İran ve Çin 4 Milyon; Kanada, Meksika ve Birleşik Arap Emirlikleri günde 3 Milyon; Brezilya, Kuveyt, Venezüella, Irak ve AB günde 2.5 Milyon varil dolayında petrol çıkarmaktadırlar. Suudi Arabistan’da petrol çıkartımı çok ucuz olduğundan, dünya ortalamasının varil başına 4-5 Amerikan Doları olduğu bir ortamda Suudi petrolünün çıkarım maliyeti varil başına 50 Cent’tir. Bu maliyet Rusya’da varil başına 8 Amerikan dolarıyken, Kuzey Denizi’nde 19 Amerikan Dolarıdır.”¹¹³

Suudi Arabistan petrolün bulunmasından sonra rantiyeci devlete dönüşmeye başlamıştır. Ekonominin büyük orandaki gelir kaynağı petrol, Suud ailesinin ve aileye yakın elitlerin elinde toplanmaktadır. Toplanan bu rant gelirleri mal, hizmet ve para yardımı olarak doğrudan ülke vatandaşlarına karşılıksız olarak dağıtılmaktadır, ayrıca devlet modern vergi politikalarını tercih etmemektedir. İşgücü ve çalışma isteğini engelleyen bu durum, Suudi Arabistan’ın yurtdışından işgücü ithalatına da sebep olmaktadır. 1960’lardan günümüze kadar bu rantiyeci anlayış devam etse de küresel ölçekte yaşanan krizler ve petrolün bir gün biteceği olgusu Suudi Arabistan’ı üretim endüstrisine itmektir.¹¹⁴

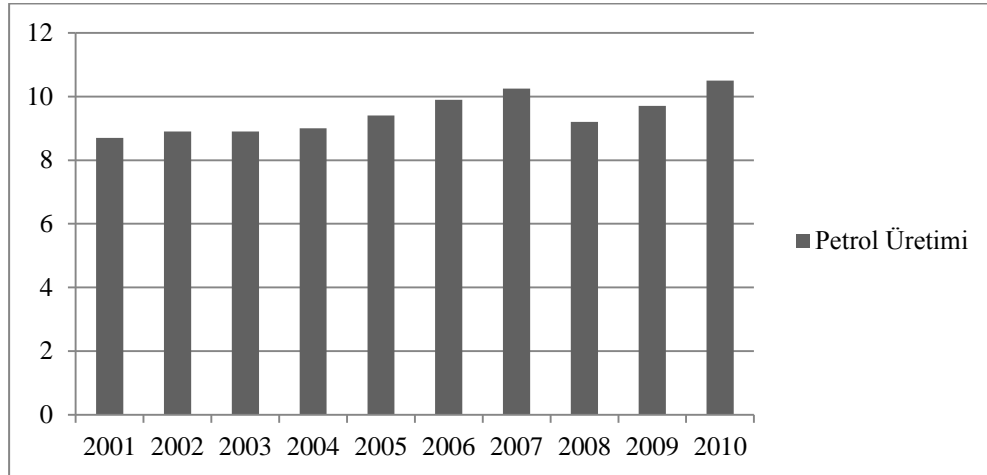
Tablo 2.2, Suudi Arabistan’ın Güncel Ekonomi Verileri

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Kişi Başına Düşen Gelir(\$)	21,570	21,860	22,760	22,610	23,100	24,700
Toplam Nüfus (Milyon)	25,7	25,5	26,1	26,8	27,4	28
GSYİH (Milyar \$)	356,6	384,8	476,3	376,6	450,7	576,8
GSYİH Artış Oranı (%)	3	2	4	0	5	7
Beklenen Yaşam Uzunluğu	73	73	73	74	74	74

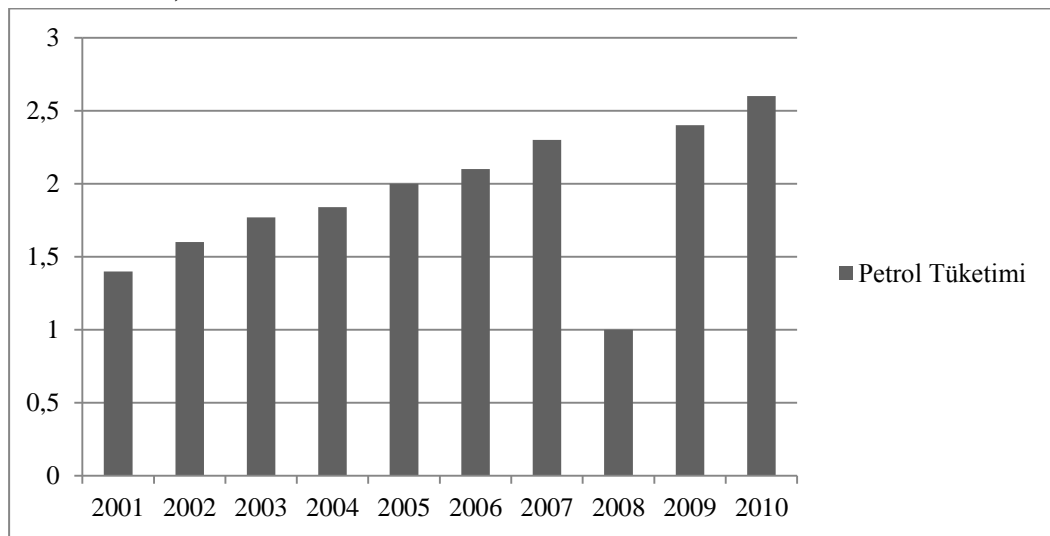
Kaynak: World Development Indicators, <http://databank.worldbank.org> (Erişim Tarihi: 10.05.2013)

¹¹³Suudi Arabistan Hakkında Genel Bilgiler, s. 6.

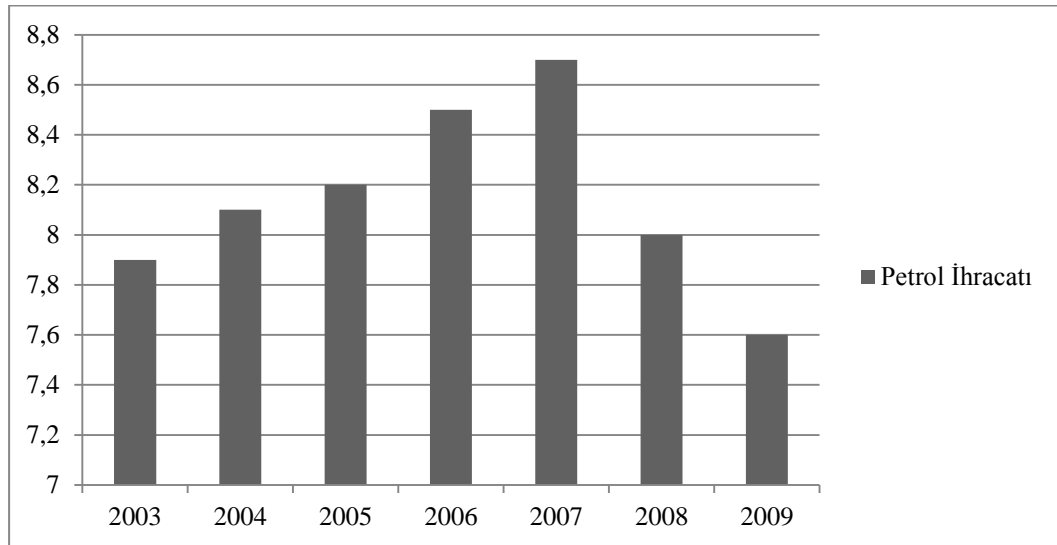
¹¹⁴Herb, p. 298; Koyun, s. 29.

Tablo 2.3, Suudi Arabistan'ın Günlük Petrol Üretimi (Günlük/Milyon Varil)

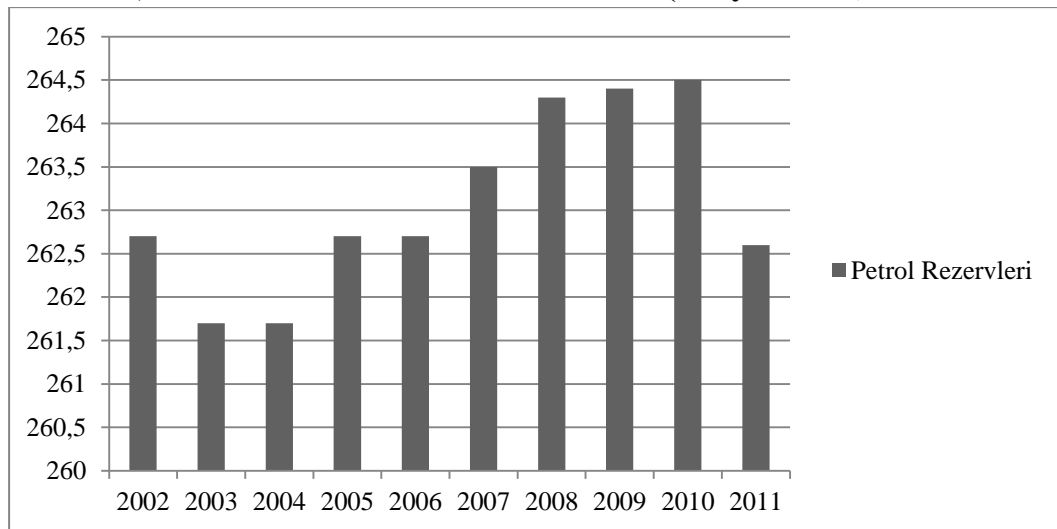
Kaynak: Saudi Arabia Oil Production, <http://www.indexmundi.com> (Erişim Tarihi: 10.05.2013)

Tablo 2.4, Suudi Arabistan'ın Günlük Petrol Tüketimi (Günlük/Milyon Varil)

Kaynak: Saudi Arabia Oil Consumption, <http://www.indexmundi.com> (Erişim Tarihi: 10.05.2013)

Tablo 2.5, Suudi Arabistan'ın Günlük Petrol İhracatı (Günlük/Milyon Varil)

Kaynak: Saudi Arabia Oil Exports, <http://www.indexmundi.com> (Erişim Tarihi: 10.05.2013)

Tablo 2.6, Suudi Arabistan'ın Petrol Rezervleri (Milyar Varil)

Kaynak: Saudi Arabia Oil Proved Reserves, <http://www.indexmundi.com> (Erişim Tarihi: 10.05.2013)

III. BÖLÜM

A. SUUDİ ARABİSTAN'DA PETROL RANTININ MEVCUT İÇ POLİTİKAYA ETKİSİ

1. Petrol Rantının Patrimonyal Rejimine Etkisi

Patrimonyalizm terimini kullanan Max Weber, tarihsel ve toplumsal gerçekliği göz önüne alarak meşru otoriteyi “Rasyonel otorite, geleneksel otorite ve karizmatik otorite” olarak üçe ayırmıştır.

“1. Rasyonel (Yasal) otorite, normatif kuralların meşruluğu ve bu yasalara göre egemenlik konumuna getirilenlerin, emir verme hakkı olduğu inancına dayalıdır. 2. Geleneksel otorite, çok eski zamanlardan beri süregelen geleneklerin kutsallığına ve bu geleneklere göre gücü kullananların meşruluğuna olan yerleşik inanca dayalıdır. 3. Karizmatik otorite, bir bireyin istisna kurallığına, kahramanlığına, örnek özelliklerine ya da onun tarafından açıklanan veya emredilen normatif kalıpların ya da emrin kutsallığına olan bağlılığa dayanır.”¹¹⁵

Geleneksel otorite türünde, otoritenin sahibi genellikle kral/hükümdar olarak adlandırılmaktadır. Kral iktidarın yanı sıra ekonomik, idari ve askeri araçları da kişisel araçları olarak sahiplenir. Geleneksel kurallara dayandırdığı otoritesi siyasal, toplumsal ve ekonomik alanı tamamen kapsamaktadır. Bu durum “patrimonyalizm” olarak adlandırılmaktadır. Patrimonyalizmin ana destekleyicileri başta kralın akrabaları olmak üzere tebaa, ordular ve kölelerdir.¹¹⁶ Tebaa, ordular ve köleler hükümdar ile patronaj ilişkisi kurmaktadır. Bu ilişkide geleneksel aile tipinde olduğu gibi devlet, otorite ve saygı duyulacak baba konumundadır. Aile bireyleri konumunda olan tebaa/halk da mutlak bir aidiyet, itaat ve korunma hissiyle baba konumundaki hükümdara bağlıdır. Toplumdaki herkes geleneklere ve mutlak otoritenin sahibi olan hükümdara bağlıyken, hükümdar da geleneklere itaat etmek durumundadır. Ancak, otoritesi geleneklerle sınırlanmışsa da hükümdar elinde bulundurduğu idari ve askeri araçlardan ötürü geleneği aşabilmektedir.¹¹⁷ Bu durumlara ek olarak, patrimonyal şef ile birlikte etrafındaki elit grupların ekonomik kaynaklar üzerinde hakimiyeti de söz konusudur. Weber bu durumu “prebendalizm” olarak tanımlamıştır.

¹¹⁵Weber, ss. 39-40.

¹¹⁶Sönmez, ss. 42-43.

¹¹⁷Sönmez, s. 43.

Prebendalizm, “hükümdara bağlı toplumun devlete ait gelirlerden karşılıksız olarak pay almaları” demektir.¹¹⁸

Bu tezin durum çalışması olan Suudi Arabistan’da da geleneksel otorite tipi çerçevesinde patrimonyal politik ve ekonomik yapı mevcuttur. Suudi kraliyet ailesi Suudi Arabistan’ın yönetici kadrosunu oluşturmaktadır. Suudi ailesi 5.000 ile 8.000 kişiden oluştuğu düşünülmektedir. Ataerkil ve vekâlete dayanan kraliyetin babadan oğula geçtiği bu sistemin temelleri İbn Suud tarafından atılmıştır. Kral Fahd’ın 1992’de çıkardığı “Yönetimin Temel Yasası-Madde 5”e göre kraliyet Abdülaziz İbn Suud’un soyundan devam edecektir. Modern Suudi Arabistan her ne kadar ulus devlet görünümünde olsa da ulusal kimlik etnik temele değil Vahhabilik ve Suud ailesinin hâkimiyetine göre şekillendirilmiştir.¹¹⁹

Suudi kraliyet ailesi, devletin yönetim kadrosunu oluşturmaktadır. Petrol gelirleriyle birlikte oluşan politik ve ekonomik elitler ise kraliyet ailesinden olsa da olmasa da sisteme bağlı olmak koşuluyla bürokratik kadroları oluşturmuşlardır. Ulema, Suudi ailesinin dinsel ve politik meşruiyetini sürdürmek için vardır. Geleneksel otorite ve hanedanlıkla derin ilişkilere sahip bu kesim petrol gelirlerinde de büyük pay almaktadır. Tüccarlar her ne kadar devletten koruma ve sübvansiyon alsalar da kraliyete yakın ekonomik elitler kadar ayrıcalıklara sahip değildir. Örneğin, Suudi Arabistan’ın bağımsızlık sürecinde önemli etkinliğe sahip Hicazlı tüccarlar, petrolün ihraç edilmesinden sonra Necdli petrol zenginleri tarafından politik ve ekonomik alandan pasifize edilmişlerdir. Suudi halkı devlet gelirlerinden yararlansa da politik etkinliğe sahip değildir. Toplum içinde bulunan başka mezhepten, dinden ve ülkeden olan işçiler ise ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmektedirler ve hemen hemen hiçbir hakları yoktur.¹²⁰

Suudi Arabistan, kabilelerin kan bağı ve ya akrabalık temelleri etrafında oluşturulduğu ve Suud ailesinin de yönetici olduğu bir devlettir. Kabilelerin devletle ve yönetici kadroya olan sadakat ve itaatleri gruplar arası evliliklere, politika ve ekonomi içinde alınan görevlere, yüksek miktarda para yardımlarına

¹¹⁸Sönmez, s. 44.

¹¹⁹Atacan, ss. 222-223; Basic Law: System of Government, www.saudinf.com/main/c541c.htm (Erişim Tarihi: 22.02.2013)

¹²⁰Noreng, ss. 262-263.

dayanmaktadır. Örneğin hanedanlık içinde var olan bu bağ prens sayısını artırmakta, bu prensler de sivil ve askeri bürokrasiye kaymaktadır.¹²¹

1938’de petrolün bulunması ve 1940’lı yıllarda ihracı ile başlayan ekonomik gelişme ülkenin rantiyeci devlete dönüşmesine ve neo-patrimonyalizme geçişine neden olmuştur. Petrole dayalı rant gelirleriyle birlikte büyüyen devletin kurumsal yapısı aynı zamanda bürokrasinin de gelişmesine neden olmuştur. Yeni bakanlıklar, devlete ait kamu kuruluşları, devlet tarafından desteklenen kamu projeleri bürokrasiyi genişletirken, bu bürokrasiyi iyi yönetecek bürokratik kesime de ihtiyaç duyulmuştur.¹²² Batıda eğitim görmesi için gönderilen hanedanlığa ait üyeler modern eğitim sistemine göre eğitim almışlardır. Ancak bu modernleşmenin öncü konumundaki elitler, Suudi Arabistan’a döndüklerinde patrimonyalizmi aşamamaları (ya da bilinçli bir şekilde aşamamaları), neo-patrimonyalizme neden olmuşlardır. Neo-patrimonyalizm, “Batı dışı toplumların moderniteyi üretmek yerine onu tahrif ettiklerini ortaya koymak üzere geliştirilmiştir.” Politik anlamda neo-patrimonyalizm, geleneksel patrimonyal yapının özellikleriyle birlikte rasyonel bürokratik yapının özelliklerini bir arada bulunduran yeni bir otorite şeklidir. Ataerkillik modernliğin karşısında bir set oluştururken, batıda eğitim görüp ülkeye dönen “modernleştirici politik elitler” otoriter uygulamalarına devam etmekle neo-patrimonyalizmi ortaya çıkarmışlardır.¹²³

Petrolün bulunmasıyla birlikte yükselen ihracat oranları Suudi Arabistan’ın uluslararası ekonomiye eklemlenme isteğini artırmıştır. Kapitalist ekonomi politikaları İslami kurallara uygun olmasından dolayı tercih edilmiştir, ancak Suudi Arabistan’da kapitalizmin getireceği ekonomik dönüşüm yaşatmamıştır. Suudi Arabistan’ın ve Suud ailesinin patrimonyal yapısının sürekliliği geleneksel otoritenin kabulü ve patriyarsik ilişki ile olsa da, sürekliliğin en önemli etkeni prebendalizm temelli ekonomik ilişkilerdir. Suud ailesi ve hanedana üyeliği olanlar ülkenin ve petrolü kendi mülkleri olarak görmektedirler. Devlet gelirlerini elinde tutan hükümdar ve hanedanın etrafında toplanan tebaa hanedana patriyarsik ilişki ile bağlıdır ve hükümdarı ve refahı elinde tutan elitleri “baba” olarak

¹²¹Koyun, s. 23 ve Noreng, s.262.

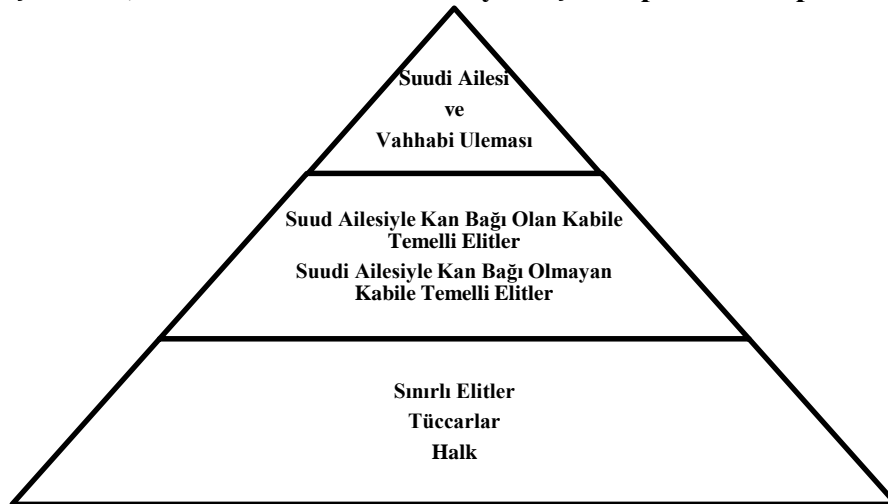
¹²²Aydın, s. 36.

¹²³Nişancı, s. 123.

görmektedir. Bu patriyarşik ilişki ekonomik ilişkilere de yansımaktadır. Petrolün bulunmasından sonra ekonomik konumunu güçlendiren Suudi ailesi ve petrolü gelirlerini elinde bulunduran elitler patrimonyal kapitalizmi uygulamıştır. Ailesel, mezhepsel, bölgesel bağlar çerçevesinde devlet ihaleleri, ticaretle ilgili lisansları rejime olan destekleriyle doğru orantılı olarak ticaret gruplarına ve iş adamlarına vermiştir.¹²⁴ Ekonomik ilişkiler ve piyasaya katılım genelde devletin yöneticilerinin isteği ölçüsünde şekillenmektedir. Hanedanlığa yakınlığı bilinen kişiler ekonomide daha çok yer edinmektedir.¹²⁵ Buna ek olarak, işe alımlarda bilgi ve beceriden ziyade sosyal statü ve sosyal ilişkiler çerçevesinde kişilerin iş alındığı gözlemlenmektedir. Bu düzende, “piyasaya dayalı sınıf eksenli toplumsal ve siyasal yapı yerine statü temelli toplumsal yapı mevcuttur. Çünkü sınıfı yaratan etmen piyasayla bağlantılı ekonomik çıkarken, statüyü yaratan etmen toplumsal onur kazanmaya dönüşmektedir.”¹²⁶

Petrol gelirlerinden ve devlet aygıtlarından daha fazla yararlanmak isteyen politik ve ekonomik elitler hanedanlık ile daha yakın ilişkiler içine girmektedirler.¹²⁷ Amaçları, siyasal ve ekonomik rejime sadakatlerini belirtmekle birlikte, hanedanlık aracılığıyla daha geniş elitsel ağlar oluşturmaktır. Edindikleri aracı roller, farklı güçler ve gruplar arasında ilişkilerin artmasını sağlamaktadır.¹²⁸

Şekil 3.1, Suudi Arabistan'daki Hiyerarşik Toplumsal Yapılanma

¹²⁴Bilgen, s. 32.

¹²⁵Noreng, s. 228.

¹²⁶Dikkaya ve Çaylak, ss. 149-150.

¹²⁷Bilgen, s. 32.

¹²⁸Gray, pp. 6-8.

Sonuç olarak, merkezden topluma doğru yayılmanın en güçlü öznesi petrol gelirlerinden elde edilen rant gelirleridir. Suudi Arabistan’da politik patrimonyal yapı her ne kadar petrolün keşfinden önce gerçekleşse de ekonomik patrimonyal yapı petrolün keşfinden sonra gerçekleşmiştir. Suudi Arabistan kapitalizmin ekonomi politikini benimsemiştir. Petrolden elde edilen rant gelirini elinde bulunduran, toplumda otorite ve statüye sahip ekonomik elitler (patron) kaynakların ve refahın tebaaya (client) yayılmasını sağlayarak geleneksel otoriteye olan sadakati sürekli tutarlar.¹²⁹ Bu patrimonyal ilişki (patron-client relations) ve geleneksel otoriteye bağlılık kapitalizme ait dönüşümü engellemekte, bağımsız olarak ortaya çıkması beklenen burjuvaziye bastırılmakla birlikte işçi hareketleri de engellenmiş olmaktadır. Bu bağlamda toplumun hesap sorabilme yeteneği törpülenirken, var olan azınlıktaki muhalefet ise patrimonyaliteye ait askeri güçle yok edilir ya da sürekli baskı altında tutulur.

2. Petrol Rantının Vergilendirme ve Siyasal Katılma Etkisi

a. Vergilendirme

Vergi, “devletin kamu giderlerini karşılamak için toplumu oluşturan gerçek ve tüzel kişilerden iktisadi güçlerine göre karşılıksız ve zorunlu olarak kamuya aktardığı ekonomik birim ya da değerlerdir.”¹³⁰ Tarihsel süreç içinde çeşitli şekillerde var olan vergi, hediye edilen, karşılıksız verilen bir anlam taşıırken giderek kamu görevi haline gelerek yükümlülük ve zorunluluğa dönüşmüş ödemelerdir.¹³¹

İlkçağlarda, devletlerin çok sayıda askeri harcamaları, memurları ve kurumları olmadığından düzenli vergilendirmelere de ihtiyaç duyulmamıştır, vergilendirme daha çok savaş dönemlerinde yapılmıştır.¹³² Ortaçağ’da krallar kamu giderlerini kendi mülklerinden karşılamışlardır. İlerleyen dönemlerde kamu ve savaş masrafları artınca vergilendirme kaçınılmaz olarak gündeme gelmiştir. Yeniçağla birlikte Kral ve halk arasındaki ilişkiler değişmeye başlarken bu değişim ilk modern anayasaları da ortaya çıkarmıştır. Fransız ihtilali ve onun getirdiği yeni vergi sistemi ile “kadaströ, arazi vergisi, şahıs vergisi, kapı pencere

¹²⁹Gray, pp. 6-8.

¹³⁰Pehlivan, s. 111.

¹³¹Kayan, s. 81.

¹³²Kayan, s. 82.

vergisi, kazanç vergisi alınmaya başlanmıştır. Bu tür düzenlemeler günümüz vergi sisteminin temellerini atmıştır.”¹³³ Günümüzde ise vergilendirme dolaylı ve dolaysız olarak ikiye ayrılmaktadır. Dolaysız ya da doğrudan vergiler, vergi ödeyicilerinin elde ettikleri gelirleri çerçevesinde alınan vergilerdir. Elde edilen gelir oranları farklılaştıkça alınan vergi oranları da farklılaştırılmaktadır. Bu vergi türünde başta gelir vergisi olmak üzere emlak vergisi, motorlu taşıtlar vergisi gibi vergiler vardır. Dolaylı vergiler ise, mal ve hizmet kullanımı sonucunda alınan vergilerdir. Bu mal ve hizmetleri kullanmak isteyen herkesten vergi, gelir seviyesine bakılmaksızın, aynı oranda/eşit alınmaktadır. Katma değer vergisi buna en iyi örnektir.

Suudi Arabistan’da vergilendirme sistemi Batılı devletlerden farklı ve çok daha basittir. Temel olarak vergi politikalarına baktığımızda, Suudi vatandaşları ve Suudi Arabistan’da yaşayan Körfez Ülkeleri Birliği vatandaşları gelir vergisinden muaf tutulurken; İslam hukukuyla yönetilen bu ülkede tüm Müslümanlardan İslam dininin emrettiği % 2,5 oranında zekât vergisi alınmaktadır. Bu vergilendirmeye paralel olarak tamamı Müslümanlarca kurulmuş Suudi Şirketleri ve Suudi Arabistan’da olan Körfez Ülkeleri Birliği şirketleri kurumlar vergisinden muaftır. Bu şirketler bireyler gibi gelirlerinin % 2,5’ini Zekât olarak verirler.¹³⁴ Suudi Arabistan’da yaşayan Müslüman olmayan yabancı vatandaşlardan %20 oranında vergi alınırken, yine Suudi Arabistan’da faaliyet gösteren yabancı şirketlerden de %20 oranında kurumlar vergisi alınmaktadır. Eğer bu şirketlere Suudi vatandaşları ortaksa, Suudi olan ortaklardan zekat olmayanlardan yine gelir vergisi alınmaktadır. Suudi Arabistan’da katma değer vergisi, satış vergisi, emlak vergisi gibi özel vergiler yoktur.¹³⁵

Tablo 3.1, Rantiyeci Devletlerde Vergi Oranları

	Vergi Yüğü (%GSYİH)
Arabistan	9
Cezayir	12
Katar	3,9
Kuveyt	1,7
Libya	3,9

Kaynak: Bilgen, s. 98.

¹³³Kayan, ss. 82-83.

¹³⁴Saudi Arabia: Taxation, s. 92

¹³⁵Saudi Arabia: Taxation, s. 92.

b. Vatandaşlık, Siyasal Katılım ve Temsiliyet

Vatandaşlık fikri, 17. Yüzyılda bireysel yasal hakların, mutlakıyetçi devletler karşısında ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Ulus devlet temelli parlamenter sistemlerin oluşturulması ile vatandaşlık fikri politik, ekonomik ve sosyal anlamda gelişmiştir.¹³⁶

Siyasal katılım kavramı, günümüzde dar anlamda vatandaşların, grupların, partilerin siyasa oluşum sürecine katılımı ve fikir beyan etmesidir. Günümüzde vatandaşlar siyasa katılım sürecine doğrudan ve dolaylı olarak katılırken nüfusların çoğalmasından ve maliyetlerden dolayı genelde dolaylı katılım yöntemi olan oy verme işlemi ile kendileri adına temsilci seçerek siyasa yapımına katılırlar. Bu çerçevede siyasa yapım sürecine katılan vatandaş “temsil olunan kişi” olurken; vatandaşların seçtiği kişiler ise “temsilci” olmaktadır.¹³⁷

Bir ülkede temsiliyetin var olabilmesi için temel bazı bileşenler mevcut olması gerekmektedir. “Temsil edilen grupların, temsilcilerin, örgütlerin, hareketlerin varlığı. Temsil edilen partilerin, seçmenlerin, fikirlerin, çıkarların, söylemlerin varlığı. Temsil aktivitelerinin rahatlıkla yapılabileceği bir ortamın varlığı”¹³⁸ temsiliyetin bileşenlerini oluşturmaktadır. Bir ülkede siyasal katılım ve temsiliyeti incelemenin iki temel yolu vardır. Birincisi “seçim sistemleri, siyasal seçmenlerin ve siyasal partilerin varlığı, bu partilerin yapıları, belli vaatlerinin ve siyaset çalışmalarının olması ve bu partilerin seçim sistemine katılmalarıdır.”¹³⁹

Siyasal katılım ve temsiliyeti tanımlayan bu genel açıklamalar çerçevesinde, Suudi Arabistan’da siyasal katılım ve temsiliyete baktığımızda 2000’li yıllara kadar ülkenin yönetim şekli ve uyguladığı politikalar ülkede herhangi bir siyasal katılım ve temsiliyetin olmadığı göstermektedir. Suudi Arabistan’ın yönetim şekli siyasal katılım ve temsiliyete sahip olmayan teokratik monarşidir. Teokrasi kanadını İslam dininin kuralları çerçevesinde şekillenen Vahhabi mezhebi oluştururken, monarşi kanadını Suud ailesi temsil etmektedir. Ülke kendini ulus devletten ziyade İslam dininin kazandırdığı kimlik olan Müslümanlık ve ümmet

¹³⁶Kadıoğlu, ss. 12-13.

¹³⁷Political Representation, <http://plato.stanford.edu> (Erişim Tarihi: 17.02.2013)

¹³⁸Political Representation, <http://plato.stanford.edu> (Erişim Tarihi: 17.02.2013)

¹³⁹Kadıoğlu, ss. 12-13.

bilinci içerisinde tanımladığından, batılı anlamda bir vatandaşlık oluşumu veya inşası da gerçekleşmemiştir.

Ülkenin kurulmasından beri var olan Suudi-Vahhabi ittifakı idari, iktisadi ve toplumsal yapıyı sıkı bir şekilde kontrol etmektedir. Nasıl ki petrol, bu otokrat yapıya devasa gelirler sağlayarak varlığını devam ettirip güç veriyorsa, ülkede söz sahibi olan Vahhabi imamları da bu yapının devam etmesinde önemli birer aktördürler. Örneğin Suudi müftülerinden Şeyh Abdurrahman Barak şöyle açıklama yapmıştır:

“Cumhurbaşkanı veya meclis adaylarının seçim yoluyla tayin edilmesi haramdır; çünkü bu yöntem İslam ülkelerine kâfirlerden geçmiştir. ... Seçim yapılması şer'i ve akli açıdan batıl bir yöntemdir, Müslümanlar nezdinde de yeri yoktur; çünkü bu yöntem İslam ülkelerinin işgalinden sonra bu bölgelere İslam düşmanları tarafından sokulmuştur.”¹⁴⁰

Oysa İslam'da seçim yoluyla yöneticilerin iş başına geldiği dört halife döneminde görülmektedir. İslam'da seçimlerin “haramdır-helaldir” tartışması bu tezin kapsamına girmemektedir; ama seçimlerin İslam içindeki varlığı tarihsel gerçeklik ve akademik çalışmalara dayanmaktadır. Örneğin İsmail Köksal bir makale çalışmasında bu konuyu ele alarak İslam'da var olan seçimle iş başına gelme yöntemine değinmiştir.

İsmail Köksal'a göre;

“İslam hukukuna göre devlet başkanını tespit için gerçek yol şuradır. Çünkü Allah Kur'an-ı Kerim'de “Müslümanların işleri kendi aralarında istişareyle halledilir” buyurmaktadır. (Kur'an, Şura 42/38) Bu sebepten Hz. Muhammed'in vefatına müteakip ilk halife seçimi de şura ile yapılmıştır. Dolayısıyla şurayı, halkın veya temsilcilerin devlet başkanını istemesi ve seçmesiyle riyasete, gelmesi olarak tarif edebiliriz. Fakat İslam tarihindeki fiili durum her zaman böyle olmamıştır. ... Bir manada seçim sayılabilecek şura, devlet başkanını belirlemedeki en temel yoldur. Aynı zamanda yerine göre ortaya çıkan bir şarttır. Dolayısıyla halkın rızasıyla riyasete geçmeyen meşruluğu mümkün değildir. Bu sebepten devlet başkanını belirlemedeki seçim metodu, sahabe devrinden bu yana her zaman ittifakla kabul görmüştür. Çünkü İslam'ın bu konudaki şura emri açıktır.”¹⁴¹

Bu açıklama çerçevesinde görülmektedir ki, seçimle iş başına gelmek İslam'ın öngörmediği bir yöntem olmayıp, hatta teşvik ettiği bir yöntemdir. İslam'ın yorumlaması olan Vahhabi mezhebinin imamlarınca yapılan açıklamalar Suudi Arabistan monarşisinin meşruluğunu devam ettirmek için de görülebilir.

¹⁴⁰Suudi Arabistan'da Seçim Haramdır Fetvası, <http://turkish.farsnews.com> (Erişim Tarihi: 23.02.2013)

¹⁴¹Köksal, ss. 25-26.

Çünkü Vahhabi dini liderleri, Suudi politikalarını yönlendiren fetva kurumlarıdır. Din ve devlet yönetiminin bir arada olduğu bu ülkede, krallığın meşruiyetini devam ettirecek ana kollardan biri de din adamlarıdır.

Ülkede her ne kadar seçimle ilgili bu tarz açıklamalar gelse de Suudi Arabistan'da siyasal katılımı ilgili reformlar gündeme de gelmektedir. 2003 yılında, Suudi vatandaşları belediye meclis üyelerinin yarısını seçmek amacıyla sandığa gitmişlerdir.¹⁴² 2005 yılında gerçekleştirilen yerel seçimlerde ise, sadece 21 ve daha büyük yaşlı erkekler oy kullanırken, kadınlara siyasal katılım izni verilmemiştir. Bir sonraki seçim tarihi 2009 olarak belirlense de, seçimler 2011 yılında gerçekleşmiştir. Bu seçimlerde de kadınlar oy kullanmamışlardır.¹⁴³

Suudi Arabistan'da siyasal partiler yoktur.¹⁴⁴ Ancak 2010'da Ortadoğu'da meydana gelen muhalefet hareketlerinden dolayı 2011'de Suudi devleti ilk siyasi partinin açılmasına izin vermiştir. Yeni kurulan bu partinin adı Ümmet İslam Partisi'dir. Akademisyen, siyasi aktivist ve işadamlarınca kurulan bu partinin ilk açıklaması da siyasal katılım, temsiliyet ve kadın haklarının artırılması üzerine olmuştur.¹⁴⁵

c. Vergilendirme ve Siyasal Temsiliyet Arasındaki İlişkisi

Vergilendirme ve temsiliyet arasındaki ilişki, hükümetlerin halktan vergi toplamasıyla birlikte, halkın daha fazla siyasal katılım ve temsiliyet hakkını talep ederek belirlenen ve yürütülen ülke politikalarına daha fazla katılım ve bu politikaları daha fazla denetleme isteğiyle paraleldir. Bu çerçevede, vergilendirme ve temsiliyet konusu Batılı devletlerde, Batılı demokrasilerin gelişmesiyle meydana gelmiştir. Çünkü Batıda, temelde üretim ilişkileri vergi ile devam ederken ekonomi politikalara etki etmek ve denetlemek isteyen halk, üreticiler, ekonomik gruplar siyasal otoriteden temsil talebinde bulunmuştur.¹⁴⁶

¹⁴²Suudi Arabistan'da İlk Seçim, <http://arsiv.ntvmsnbc.com> (Erişim Tarihi: 24.02.2013); Kuşçu, s. 83.

¹⁴³Suudi Arabistan'da 1,5 Yıl Rötarlı Seçim, <http://www.bbc.co.uk/turkce> (Erişim Tarihi: 24.02.2013); Kuşçu, s. 84.

¹⁴⁴Suudi Arabistan'ın Siyasi Görünümü, <http://www.mfa.gov.tr> (Erişim Tarihi: 08.04.2013)

¹⁴⁵Suudi Arabistan'da Bir İlk: Siyasi Parti, <http://www.dunyabulteni.net> (Erişim Tarihi: 08.04.2013)

¹⁴⁶ Luciani, p. 75; Ross, Does Hinder Democracy?, pp. 332-333.

Demokratik kurumların evrimiyle temellendirilmiş vergi ve temsiliyet konusu erken dönem İngiltere ve Fransa'ya dayanmaktaysa da bu ikili arasındaki asıl gelişim İngiltere-ABD arasında yaşanan meselelerden dolayı ortaya çıkmıştır. Tarihsel olarak, “Temsiliyet yoksa vergilendirme de yoktur” sloganı 1760'lı yıllarda ortaya çıkmış ve Amerikan Devrimi'ne meşruiyet kazandıran sloganlardan biri haline de gelmiştir. Sloganın temelinde, vergilendirme ve temsiliyet ilişkisi açıkça görülmektedir. İngiltere'nin, Amerikan kolonileri için İspanya, Hollanda ve Fransa'ya karşı savaşması mali anlamda sıkıntıya girmesine neden olmuştur. Bu çerçevede, İngiltere bu mali sıkıntısını gidermek amacıyla Amerikan kolonileri üzerindeki vergilendirmeyi (genelde ticaret) artırmıştır. Vergilendirme doğrudan zengin tüccarları etkilemiştir. Ancak Amerikan kolonileri, bu vergilendirmenin hukuksal ve rızaya dayalı olmadığını, İngiltere parlamentosunda kendilerini temsil edecek kişilerin dahi Amerikan kolonilerinden değil İngiltere'den olduğunu, eğer vergilendirme artırılabaksa bu doğrultuda temsiliyetin de artırılması gerektiğini söyleyerek, “Temsiliyet Yoksa Vergi Vermek de Yoktur” (No Taxation Without Representation) sloganını ortaya çıkarmışlardır.¹⁴⁷

Onur Bilgen, bu durumu şöyle değerlendirmektedir:

“Vergilendirme vatandaşların politika belirleme ve karar alma süreçlerine katılım isteklerini artırmakta ve bu konuda teşvik etmektedir. Vergilendirme durumunda vatandaşlar, büyük ölçüde vergiler tarafından finanse edilen kamu harcamaları üzerinde denetim kurmayı talep etmektedirler. Dolayısıyla demokratik ülkelerde, vergilendirme doğrudan halkın demokratik olarak temsil edilmesi koşuluna bağlanmıştır.”¹⁴⁸

Batı toplumunda iktisadi/üretim ilişkileri vergiye dayanırken, Doğu toplumlarındaki iktisadi ilişkiler yöneticilerin elinde toplanan gelirlerin, ganimet ya da rantın, dağıtımına dayanmaktadır. Bu çerçevede İbni Haldun Doğu'nun iktisadi ilişkilerinde rantı “ganimetin paylaşılması” olarak tanımlamıştır. Arap dünyasındaki ganimetten gelmesinin nedenini, aşiret yapısına ve asabiyyete dayandırmıştır. Çünkü toplumdaki hakim kültüre göre, “zenginlik insanın kendi gayreti yerine elde edilen ganimetin topluma dağıtılmasıyla oluşmaktadır.” İbni Haldun, Arap toplumlarında zenginliğin ülke dışından (rant, ganimet, savaş günümüzde petrol gelirleri) alınarak ülke içindeki topluluklara dağıtıldığını

¹⁴⁷Ross, Does Taxation Lead to Representation?, pp. 231-232.

¹⁴⁸Bilgen, s. 30

söylemiştir. Çünkü Arap toplumlarındaki kabileci anlayış, “tarım ve üretici alanlarında çalışmayı küçültücü olarak” görmektedir. Bu nedenden dolayı, “Arap toplumlarının geleneksel yapısında, zenginliğe üretim ilişkisi ile değil de dağıtım ilişkisiyle ulaştığını belirtmiştir.”¹⁴⁹

Özellikle vergilendirme ile kamu hizmetlerini sağlayan devletin geleneksel rolü petrol gelirlerinden dolayı, petrol üreticisi Arap devletlerinde değişime uğramaktadır. Artık devlet kamu hizmetlerinin yanında “sadaka devlete, yardım sever devlete, devletin ve yöneticilerin iyilikseverliğine” dönüşerek rant gelirlerini dağıtıcısı konumuna gelmesini meşrulaştırmıştır. Çok büyük petrol rantından dolayı vergilendirmenin olmaması, toplumun politik katılım talebinin daha az olmasına da neden olmaktadır.¹⁵⁰

Rant gelirlerinin doğrudan devletin kasasına girmesi var olan iktidarın politik ve ekonomik alandaki varlığını artırmakta, ülke vatandaşlarının mevcut iktidara olan sadakatlerinin sağlanmasına destek olmaktadır. Bu amaçla, rantiyeci devletler refah hizmetleri, sübvansiyonlar, iş verici konumuna gelmektedir. Burada temel amaç “vatandaşların sosyo-ekonomik standartlarını yükseltmek yanında, nüfusun rejime olan desteğini artırmaktır.”¹⁵¹ Örneğin, 1970’lerde sübvansiyon ödemeleri olarak toplam 17 Milyon Suudi Arabistan Riyali, 1984’te sübvansiyon 12,1 Milyar Suudi Arabistan riyali olmuştur. Ayrıca Suudi ailesi diploması bulunan aile üyelerine devlette iş sağlamıştır. 1970’de 112,000 kişi kamuda istihdam edilirken, 1985’te bu sayı 469,000 olmuştur.¹⁵² 2010’dan beri Ortadoğu ve Afrika’da yaşanan muhalefet hareketlerinden dolayı Suudi Arabistan kendi ülkesinde bu hareketlerin meydana çıkmasını engellemek amacıyla

“Sosyal harcamalara ağırlık vermiş; iki yıl içerisinde 1 milyon işsize iş vaat etmiş, ayrıca çalışanlara hayat pahalılığı ile mücadele için yüzde 15 oranında bir ikramiye verilmesine karar vermiştir. Bunun yanında Suudi kralı 1,2 milyar riyali de, sosyal yardım fonlarından faydalananların sayısının artırılması ve kadınların mesleki eğitim programları için harcamıştır. Öte yandan, Suudi Arabistan Kralı Abdullah, Arap dünyasını kasıp kavuran olaylar esnasında takındıkları sağduyulu tutumdan dolayı halka 93 milyar dolarlık fon aktarmaya karar vermiştir.”¹⁵³

¹⁴⁹Ibn Khaldun, pp. 347-367’den Sözen vd. s. 91.

¹⁵⁰Beblawi, p. 89.

¹⁵¹Bilgen, ss. 28-31.

¹⁵²Niblock ve Malik, pp. 67-69.

¹⁵³Kalemdaroğlu, <http://www.21yyte.org> (Erişim Tarihi: 01.03.2013)

Böylece devlet, “zenginlik ve geliri vergilendirmediğinden; batı tarzı liberal ve demokratik reform sürecine girmemektedir. Devlet meşruluğu ve desteği önce toplumun içinde bulunan seçilmiş kişilere ekonomik ayrıcalıklar tanıyarak oluştururken” yine geniş kitlelere rant dağılımı ile de rejim kendini devam ettirmektedir.¹⁵⁴ Rantiyeci devletlerde toplumun en genel ihtiyaçları barınma, sağlık, eğitim, doğrudan gelir transferleri gibi dağıtıcı politikalar “siyasi talepler ortadan kaldırmakta, politik istikrarı sağlamaktadır.”¹⁵⁵

1989 yılında Jill Crystal çalışmasında, rantın “rejim tipi ve kurumsal yapı” üzerine etkisini incelemiştir. Durum çalışması olarak Kuveyt ve Katar’da petrolün bir rant geliri olmasından sonra ekonomide yaşanan refah ve ülkenin zenginleşmesi çerçevesinde, devlet ve kurumlarının, siyasal ilişkilerin, koalisyonların, ekonomi politikalarının bu zenginleşmeden nasıl etkilendiğini ele almıştır. Elde ettiği bilgilere göre zenginleşme sonrasında bu devletlerdeki “karar alma mekanizmaları, koalisyonlar değişse de var olan siyasal sistemin en üstteki iktidar ilişkilerinin devam ettiğini” gözlemlemiştir. Örneğin, “devlet iktidarı üzerinde hak sahipliği iddiasında bulunan tacirler, petrol gelirlerinden pay almak karşılığında, refah araçlarına daha yakın ancak, siyasal etkinlik (temsiliyet) açısından daha zayıf bir konum elde etmişlerdir”.¹⁵⁶

Suudi Arabistan petrol üreticisi bir devlettir, petrol rantından elde ettiği gelirler vergilendirmeme politikasının tercih edilmesine neden olmuştur. Bu da rejime olan sadakatin tesisini sağlamaktadır. Bu doğrultuda halk siyasal taleplerinden de vazgeçebilir duruma gelmiştir. Suudi Arabistan’ın petrolden elde ettiği ekonomik güç aynı zamanda devletin finansal otorite olmasını da sağlamıştır ve ülkede bulunan diğer ekonomik gruplar ya da var olan diğer elitler de bu finansal otoriteyi denetleyemez hale gelmişlerdir. Crystal’in Kuveyt ve Katar örneğinde verdiği gibi Suudi Arabistan’da da petrol ülkede güçlü Hicazlı tüccarların pasifize edilmesini sağlamıştır.¹⁵⁷

Suudi Arabistan, ekonomi ve siyasal güç olarak ikiye ayrılır. Nejd bölgesi siyasal gücü temsil ederken, Hicazlı tüccarlar ekonomik gücü temsil

¹⁵⁴Noreng, s. 228.

¹⁵⁵Sune ve Özdemir, s. 15.

¹⁵⁶Jill Crystal, p. 427; Sune ve Özdemir, s. 14.

¹⁵⁷Bilgen, s. 30.

etmektedirler. Hicazlı tüccarlar Suudi Arabistan'ın kurulmasında önemli bir aktör olmuş, önemli politik ve ekonomik kazanımları da sağlamışlardır. Petrol gelirleri Necd kökenli Suud ailesinin güçlenmesini sağlamış. Böylece petrol sonrası politikaların değişmesi ile Suud ailesinin otoritesini eleştirecek güçlü tüccarlar de rejim karşısında güç ve otoritesini kaybetmiştir.¹⁵⁸

Petrol üreten Suudi Arabistan'ın elde ettiği petrol gelirleri, yöneticilerin vatandaşlar için vergilendirmeme politikasını tercih etmesine neden olmuştur. Her ne kadar bu durum siyasal hakların talebini kısıtlasa da, azınlıkta da olsa siyasal talep isteyen gruplar her devlette olduğu gibi bu devlette de mevcuttur. Ancak bu talepler Amerika-İngiltere vergilendirme ve temsiliyet sorununda kullanılan slogan olan “temsiliyet yoksa vergilendirme de yoktur” sloganı tersine çevirerek cevaplamaktadırlar: “vergilendirme yoksa, temsiliyet de yoktur.”¹⁵⁹

Suudi Arabistan'da ülkenin yönetici sınıfı aynı zamanda petrolün de yöneticisi konumundadır. Bundan dolayı, petrol ülke vatandaşlarına değil de yönetici sınıflarına ait olarak görülür. Aslında bu durumun devam etmesinde petrol ithal eden ülkelerin de rolü büyüktür. Çünkü vergilendirme çerçevesinde gelişecek olan demokratik kurumlar ve halkın ekonomi politikalarındaki etkinliği petrolün sahibi konumundaki elitlerin petrolü rahatlıkla ihraç etme yeteneğini kısıtlayacak, bundan petrol ithal eden ülkeler de büyük zarar göreceklerdir. Rantiyeci devlette toplumun değil ranta sahip elitlerin çıkarları önemlidir. Bu çerçevede, Suudi Arabistan'da halkın vergilendirilmemesi temsiliyet taleplerinin artmasını engellemek için tercih edilmektedir.¹⁶⁰

Bu statükonun gelecek yıllarda böyle istikrarlı bir şekilde devam edeceği tahmin edilmektedir. London School of Economics'in Orta Doğu Programı Direktörü Fawaz Gerges Independent'taki yazısında, Suudi Arabistan'daki gelişmeleri şöyle değerlendirmektedir:

"Orta Doğu'da bir devrim yaşanmakta. Genç insanlar hiçbir zaman olmadıkları kadar güvenliler ve Tunus, Mısır, Yemen, Bahreyn ve Libya'da gördüklerimiz bölgedeki diğer ülkelere de erişebilir. Ama devrim bir yerde duracaksa bunun

¹⁵⁸Chaudhry, pp. 121-123; Bilgen, ss. 30-31.

¹⁵⁹Noreng, s. 287.

¹⁶⁰Noreng, s. 287.

Suudilerin kapısı önündeki çölde olması muhtemel. Burası dünyanın en büyük petrol arzı..."¹⁶¹

Sonuç olarak, Suudi Arabistan rantiyeci devlet statüsünde olduğundan halk vergiden bilinçli bir şekilde muaf tutulmaktadır. Bu doğrultuda vergilendirme altında olmayan halk da ekonomi politikalarını denetleyecek bir talepte bulunmamaktadır, bulunsa dahi bu geniş kitlelerce sorgulanmamaktadır. Ekonomi politikaların oluşumunda batılı devletler gibi halk bir aktör değildir. Batıda vergilendirme sonucunda temsiliyet talebi artarken, Ortadoğu rantiyeci devletlerinde verginin alınmaması ya da çok az alınması temsiliyet istencini oluşturmamaktadır.¹⁶²

3. Petrol Rantının Muhalefete Etkisi

Toplumsal muhalefetin var olabilmesi için bazı şartların var olması gerekmektedir. Toplum tabanlı muhalefet "bir anda" ortaya çıkıp ve gelişmez. Belli sebep ve sonuç ilişkilerine bağlıdır. Bir ülkede kurulu siyasal, sosyal ve ekonomik sisteme karşı duruş; devlet tarafından uygulanan baskı veya sınırlamalar, politik katılımın olmaması; devletin ekonomik sıkıntılar yaşaması, ekonomik yönden iyi olsa da ekonomi politikalarındaki adaletsizlikler muhalefeti ortaya çıkarmaktadır.¹⁶³

Suudi Arabistan'da, rantiyeci devlet ve toplum arasındaki ilişki petrolden elde edilen gelirlere dayanmaktadır. Bu durum her ne kadar geniş tabanlı toplumsal politik ve ekonomik muhalefetin oluşmasını zorlaştırsa da, Suudi Arabistan'ın rantiyeci devlet olması ekonomi tabanlı muhalefetin ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Okruhlik de, rant gelirinin dağıtımı ile muhalefet engellense de, rantiyeci devlet olan Suudi Arabistan, Kuveyt ve Bahreyn'de muhalefet hareketlerinin ortaya çıktığını ve bu durumun "rantların eşitsiz dağılımının doğrudan muhalefetle sonuçlandığını iddia etmektedir."¹⁶⁴

Suudi Arabistan'da düzene karşı muhalefet hareketleri dört gruba ayrılmaktadır. Ama genelde muhalefet hareketleri din altında gerçekleştirilen politik ve ekonomik muhalif hareketlerdir. İlk olarak, Suudi ailesinin

¹⁶¹Suudi Rejimi Düşerse, Dünya Değişir, <http://www.bbc.co.uk/turkce> (Erişim Tarihi: 03.03.2013)

¹⁶²Ross, Does Hinder Democracy?, p. 332.

¹⁶³Ataman ve Kuşçu, ss. 2-3.

¹⁶⁴Okruhlik, s. 296; Sune ve Özdemir, s. 18.

modernleşmeye verdiği destek ve petrol aracılığıyla ülkedeki sosyo-ekonomik dönüşümü eleştiren Selefi muhalefettir. İkincisi, Batılı tarzda siyasal, sosyal ve ekonomik değişimi destekleyen ve ulema-Suudi ailesi arasındaki ittifakı eleştiren liberal muhalefettir. Üçüncüsü, statüleri tanınmayan ve politik sürece katılamayan; petrol şirketlerinde düşük ücretlerle çalıştırılan Şii muhalefettir. Dördüncüsü ise, tarihsel olarak güçlü konumda olan Necidliler'in Suudi ailesi ve diğer kabilelere karşı muhalefetidir.¹⁶⁵ Ancak bu bölümde tezin ana konusu olan petrolün etkisi çerçevesinde ortaya çıkan muhalefet hareketleri daha detaylı ele alınmıştır.

a. Petrol ve Dini Muhalefet

1932'de kurulan modern Suudi Arabistan'da meydana gelen ilk muhalefet hareketi İhvan örgütü tarafından gerçekleştirilmiş, bu hareket 1927'den 1930'a kadar sürmüştür. Devletin temellerini atan İbn Suud'un, ülkenin modernleşmesi için teknolojik imkânları kullanması (telsiz, telgraf, otomobil), batılı ülkeler ile ortak hareket etmesi ve Suudi devletinin çıkarlarını İslami değerlerin önüne geçirmesi Vahhabi öğretisi temelinde şekillenmiş İhvan hareketinin dinsel tabanlı tepki vermesine neden olmuştur.¹⁶⁶ İsyan, Britanya'nın desteği ile bastırılrsa da Suudi ailesi meşruiyetinin, ülke istikrarının ve bütünlüğünün kaynağı olan İhvan temelli Vahhabi ulemasıyla ittifakını devam ettirmiştir.¹⁶⁷

1970'li yıllarda küresel petrol krizinin yaşanmış ve bu krizden Suudi Arabistan büyük oranda kar sağlamıştır. Refah düzeyinin artması temelli yozlaşmaya tepki olarak 1970 ve 1980'lerde ülkede yayılmaya başlayan Sahva (uyanış, İhvan ve Mısır'da kurulan Müslüman Kardeşler görüşü karışımı) akımını ortaya çıkarmıştır ve 1979'da petrol tabanlı dinsel muhalefetin ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Örneğin, neo-ihvan görüşleri ile iktidarı eleştiren İbn Utaybi bunlardan biridir. Cami vaazlarında, petrolün getirdiği refahın toplumsal bozulmaya neden olduğunu, sistemin ulemayı satın aldığını, ABD ve İsrail'e petrol sağlanmasını, ulusal servetin israfını, rüşvetin yayılmasını ele alan eleştiriler yapmıştır. Bu muhalif kanadın silahlı Mekke baskınını gerçekleştirmiş

¹⁶⁵Beranek, p. 2.

¹⁶⁶Kostiner, <http://www.gloria-center.org> (Erişim Tarihi: 07.03.2013); Kuşçu, s. 84.

¹⁶⁷Atacan, s. 225.

olması, halktan tepki almalarına neden olmuştur.¹⁶⁸ Genel olarak, Arabistan'ın Batılı devletlerle olan bağımlılığı da, Suudi rejimine muhalefeti halen daha tetiklemektedir.¹⁶⁹

1990'larda Irak'ın petrol çıkarları çerçevesinde Kuveyt'i işgal etmiş, ABD'de de kendi petrol çıkarları çerçevesinde Irak'a müdahale etmiştir. Bu durum, Suudi Arabistan iç politikasını etkilemiştir. Bu müdahalede İslamcılar tarafından kafir ilan edilen ABD askerleri Suudi Arabistan topraklarında konuşlandırılmış, dinsel muhalefetin tepki vermesine neden olmuştur.¹⁷⁰ Rant gelirleriyle bastırılmaya çalışılan bu hareketler, Suudi ailesinin Vahhabi yorumu ve temel Vahhabi yorumu arasındaki çelişkiyi de gün yüzüne çıkarmıştır.

b. Petrol ve İşçi Muhalefeti

1938'de Suudi Arabistan'da petrolün bulunması, ülke dışından işçi ithal edilmesine ve Batılı şirketlerin ülkeye girmesine neden olmuştur. Bu durum ülkedeki petrol tabanlı muhalefet hareketlerini de oluşturmuştur.¹⁷¹ İlk olarak, Suudi Arabistan'ın petrol üretimini gerçekleştirecek iç gücü ve beşeri sermayeden yoksun olması petrol endüstrisinde çalıştırılmak üzere Arap olan ve olmayan ülkelerden birçok Müslüman ve Müslüman olmayan iş gücü ithali gerçekleştirilmesine neden olmuştur. Böylece petrolün çıkarılmasıyla birlikte ülkeye artan oranda işgücü gelmeye başlamıştır. 1960'larda ortalama yabancı işgücü 240,000 olarak tahmin edilmiş, 1970'lere gelindiğinde bu sayı 500,000'e çıkmıştır.¹⁷²

Petrolün bulunmasından sonra, ülkeye gelen işçiler aynı zamanda Nasır milliyetçiliği ve sol düşünce gibi dönemin ideolojik düşüncelerini ülkeye de getirerek Suudi işçilerin de bu fikirlerden etkilenmesine neden olmuşlardır. Örneğin 1953'te Aramco'da çalışan işçiler daha iyi yaşam koşulları, zam talepleri isteğiyle greve giderken; ilerleyen süreçte Aramco'nun millileştirilmesini isteyen petrol işçileri de grev yapmışlar.¹⁷³ Suudi işçiler dinsel ve kabile bağlarına

¹⁶⁸Atacan, s. 233; Kostiner, <http://www.gloria-center.org> (Erişim Tarihi: 07.03.2013)

¹⁶⁹Ataman ve Kuşçu, s. 11.

¹⁷⁰Ataman ve Kuşçu, ss. 15-16.

¹⁷¹Ataman ve Kuşçu, s. 9.

¹⁷²Niblock ve Malik, p. 51.

¹⁷³Atacan, s. 229; Ataman ve Kuşçu, s. 9; Saudi Arabia: The First Strike, <http://www.time.com> (Erişim Tarihi: 08.03.2013)

dayanan ilişkilerinin yanında işçi haklarını savunan ideolojilerle tanışmıştır. Aslında, bu durumun oluşmasına zemin hazırlayan Aramco şirketi olmuştur. Marksizm, solculuk, Nasırcılık, Arap Milliyetçiliği gibi ideolojilere sahip işçilerin ülkeye girişi, Aramco'nun Suudi Arabistan'da seküler hareketlerin doğmasında “istemeden” de olsa bir rol aldığıının göstergesidir.¹⁷⁴

Petrol gelirlerinin mezhepsel, bölgesel ve ailevi bağlantılar çerçevesinde patriyarşik ilişkiler ve kayırmacılık çerçevesinde dağıtılması ve orta sınıf-fakir sınıfa adaletli bir şekilde ulaşmaması halkın bağımsız politik eylemlere kalkışmasına neden olsa da büyük çaplı eylemlere dönüşmemektedir. Bu sebeple, muhalefet kendisinin meşruiyetini sağlamak amacıyla dinsel muhalefetin içine eklenmektedir.¹⁷⁵

Petrol, kendisinin ve kendisine sahip elitlerin korunması için güvenlik önlemlerine ihtiyaç duymaktadır. Suudi Arabistan'da petrol hem iç güvenliği etkilerken dış güvenliği de önemli bir konuma getirmektedir. Ülkede meydana gelecek muhalefet hareketlerine karşı olmakla birlikte ülke istikrarının devamı için iç ve dış güvenlik önemli bir konumdadır.¹⁷⁶ Örneğin, Suudi Arabistan'ın zengin petrol yataklarına sahip doğu bölgesi 200-400 bin Şii mezhebenden olan işçi gruplarına sahiptir. Bu durum ayrıca Sunni-Vahhabi temelinde şekillenmiş Suudi Arabistan'ı bölgede Şii'lere karşı istikrarın sağlanması amacıyla ekstra güvenlik önlemleri almaya itmektedir. Şii'ler, İran İslam devrimi sonrasında Suudi Arabistan'daki bölge sistem için potansiyel muhalefet anlamına gelmektedir.¹⁷⁷

Petrol, Suudi monarşisinin varlığını sürdürmesinin de bir diğer kaynağıdır. Fakat aynı zaman da güvenliğini tehlikeye atacak bir kaynaktır. Petrol refahından daha fazla pay almak isteyen muhalefetin varlığı iç güvenliği daha fazla kontrol

¹⁷⁴Ataman ve Kuşçu, s. 10; Lacroix, “Saudi Liberals, <http://www.majalla.com> (Erişim Tarihi: 08.03.2013)

¹⁷⁵Bilgen, s. 33.

¹⁷⁶Kahveci, ss. 29-30.

¹⁷⁷Saudi Arabia: Threats to International Security, <http://www.country-data.com> (Erişim Tarihi: 22.03.2013)

edilmesine neden olurken, örneğin Irak'ın petrol için Kuveyt'i işgal etmesi gibi nedenlerden ötürü de dış güvenlik de daha fazla önem kazanmaktadır.¹⁷⁸

SONUÇ

Bir rant kaynağı olarak petrol ve sağladığı rant gelirleri bugün en çok Ortadoğu'daki petrol ihraç eden devletleri etkilemektedir. Petrolün bu etkisi ülkeleri başta rantiyeci devletlere dönüştürürken politik, ekonomik ve sosyal alanlar da bu dönüşümden etkilenmektedir. Rantiyeci bir devlette gelirler, üretim ve vergilerden elde edilen gelirlere dayanmazken milli hasılanın en az %40'ını oluşturan ve rant kaynağının ihracı ile elde edilen rant gelirlerine dayanır. Rant gelirleri devletin bütçesinde toplanır ve devlet elde edilen bu gelirlerin dağıtımını da üstlenir. Bu özellikler rantiyeci devletin en temel özellikleridir.¹⁷⁹

Ortadoğu petrol ihraç eden devletlerinden Suudi Arabistan yukarıda sayılan özellikleri bünyesinde barındırdığından rantiyeci devlet olarak adlandırılmaktadır. Bu tezde, rant gelirlerinin politikaya etkisi üzerinde durulmuştur. Rantiyeci devlet olan Suudi Arabistan da durum çalışması olarak ele alınmış ve petrol gelirlerinin Suudi Arabistan'ın mevcut iç politikasına etkisi analiz edilmiştir.

Bu tezde ilk olarak ele alınan konu, Suudi Arabistan'ın mevcut iç politik yapısını korumasındaki en büyük etken olan geleneksel otorite ile petrol gelirleri arasındaki ilişki olmuştur. Rantiyeci devlet olan Suudi Arabistan'da rant gelirleri iktidarın sahibi ve aynı zamanda seçkinler sınıfını oluşturan Suudi monarşisi elinde toplanmaktadır. Bu durum, rant gelirlerinin kullanım hakkını mutlak olarak Suud ailesine vermiştir. Böylece ekonomik güç kralın ve ailenin politik gücünü pekiştirirken karar verme süreci ve sürekliliği de sağlanarak mevcut patrimonyal yönetim yapısı korunmaktadır. Örneğin, Modern Suudi devletinin kurulma sürecinde ekonomik anlamda devleti sırtlayan Hicazlı tüccarlara petrolün keşfinden sonra ihtiyaç duyulmamış ve Hicazlı tüccarlar Suud ailesi tarafından politik süreçten uzaklaştırılmıştır.

¹⁷⁸Saudi Arabia: Threats to International Security, <http://www.country-data.com> (Erişim Tarihi: 23.03.2013)

¹⁷⁹ Luciani, ss. 71-74; Beblawi, s. 87.

Bu konu çerçevesinde petrol gelirleri, patriyarişik ilişkilerin de sürdürülmesine yardımcı olmuştur. Devlet gelirlerini elinde tutan Suudi hanedanlığının etrafında toplanmış tebaa, hükümdarı ve refahı elinde tutan elitleri “evi geçindiren baba” olarak görmektedir. Bu durum zaten Suudi toplumunun yönetsel özelliğinden dolayı var ve kabul edilen bir olgudur. Petrolün bulunmasından sonra ekonomik gücünü pekiştiren kral ve elitler halka daha çok para yardımı aktararak patrimonyal yönetimin önem verdiği sadakati devamlı kılma noktasında avantaj elde etmişlerdir. Suudi Arabistan’da piyasa ekonomisi tercih edilmesine rağmen ticari faaliyetler rasyonel çıkarlar çerçevesinde değil, sisteme yani babaya en sadık ticari aktörlerce yürütülmektedir. Böylece piyasa da patrimonyal gücün kontrolü altında patriyarişik ilişkiler çerçevesinde yürütülür. Kapitalizmin getireceği ekonomik ve politik değişim geleneksel kuralların sürdürülmesiyle engellenir. Bu çerçevede, petrol gelirleri kendisine sahip kralın ve elitlerin gücünü artırırken mevcut iç statükonun korunmasını da sağlar. Petrol gelirleri, rantiyeci devlet olan Suudi Arabistan’da politik ve ekonomik ilişkilerin sürekli aynı kalmasında en önemli etkidir.

Suudi Arabistan’ın mevcut durumunun sürekliliği petrol rantına dayalı köklü iktidardır. 1700’lü yıllardan bu yana iktidarını kabul ettirmiş Suudi ailesi köklü geçmişi ile diğer rantiyeci devletlerden de ayrılmaktadır. Örneğin, Libya da Suudi Arabistan gibi petrol ihraç eden rantiyeci bir devlettir; fakat değişimden etkilenmiştir. Bize göre bunun en temel nedeni rant gelirlerine sahip köklü iktidarın Libya’da hiç olmamasıdır. Suudi Arabistan’da iktidarın üç yüz yıllık bir geçmişi vardır; ama Libya’da iktidar belli aralıklarla el değiştirmiştir ki 1970 yılında devrik lider Kaddafi iktidara darbe ile gelmiş ve 2011 yılında devrilerek gitmiştir. Libya’da da iktidar petrol rantının sahibi idi; fakat köklü ve meşru zemine oturtulamamış iktidarın yokluğu iktidarın sürekliliğini engellemiştir. Sonuç itibariyle petrol gelirleriyle desteklenmiş köklü iktidar, yönetimde sürekliliği sağlamaktadır. Suudi Arabistan da köklü iktidarını petrol gelirleriyle destekleyerek daha güçlü hale gelmiştir ve mevcut durum değişim hareketlerine rağmen sürdürülmektedir.

Tezde ikinci olarak ele alınan konu, Suudi Arabistan’ın petrol ihracından elde ettiği yüksek gelirlerin vergilendirmeye ve siyasal katılıma etkisi üzerinedir. Vergilendirme ve siyasal katılım ilişkisi batı demokrasi tarihi içinde gelişip

şekillenirken vergi veren halk karar alma mekanizmalarına katılma hakkını elde etmiştir. Ancak, çoğu rantiyeci devlette olduğu gibi Suudi Arabistan’da da petrol ihracatının bütçeye sağladığı yüksek gelirler, vergilendirmeme politikalarının tercih edilmesine neden olmuştur. Böylece, Batı’daki durumun tersine, otoritenin halktan alınan vergi gelirlerine bağımlı olmaması, onun halktan bağımsız hareket etmesini dağlamaktadır. Bu durum da halkın iktidardan bir şeyleri talep etme isteğini de törpülemiştir. Batıda görülen “temsiliyet yoksa vergilendirme de yok” düşüncesi rantiyeci devletlerde, madem “vergilendirme yok öyleyse temsiliyete de gerek yok” düşüncesine dönmüştür. Sonuç olarak, petrol gelirleri sayesinde yürütülen vergilendirmeme politikası ülkede halkın politikaya katılımını ve halkın iktidara ortak olmasını engellemektedir.

Tezde üçüncü olarak ele alınan konu petrol gelirleri ve muhalefet arasındaki ilişki üzerinedir. Suudi Arabistan’ın rantiyeci devlet olması “geniş tabanlı” toplumsal, politik ve ekonomik muhalefetin oluşmasını zorlaştırmaktadır. Muhalefetin kaynağı konumundaki toplum temelde vergilendirmeme politikaları ve yine petrol rant gelirleri sayesinde “satın alınmıştır.”¹⁸⁰ Ayrıca, devletin “hayırsever” olması, halka istihdam ve yardım paketleri sunması muhalefeti engellemektedir.

Rantiyeci devletlerde muhalefeti engelleyecek tedbirlerin alınması, bu ülkelerde hiç muhalefet hareketlerinin olmayacağı anlamına gelmemelidir. Örneğin, Suudi Arabistan’da petrolün keşfinden sonra Amerikalı petrol şirketleri bu ülkede petrol şirketleri kurmuşlardır. Ancak, şirketlerin elde ettiği yüksek petrol gelirlere rağmen işçi ücretlerini düşük tutması ve onların yaşam standartlarını yükseltecek politikalar izlememesi 1950’lerde işçi muhalefetine neden olmuştur. Muhalefet anında bastırılmıştır.

Suudi Arabistan’da bir diğer muhalefet örneği ise 1974 Petrol Krizi’nden sonra ülkeye giren petrol rant gelirlerinin ülkeyi yozlaştırdığı ve rant gelirlerinin halka hakkıyla indirilmediği fikrini savunan dini muhalefettir. Ekonomik söylemi de kullanan dini muhalefetin oluşması Suudi Arabistan’ın dini meşruiyetini tehlikeye atacak nitelikte olduğundan bu hareket Amerikan askerlerinin yardımıyla kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Ayrıca muhalefet hareketlerine karşı

¹⁸⁰ Altunışık, s. 74.

petrol gelirleri güvenlik harcamalarına aktarılmakta ve rantiyeci devletlerde en donanımlı güvenlik araçları kullanılmaktadır.

Sonuç olarak, tezde rantiyeci devlet olan Suudi Arabistan'ın mevcut iç politikasını nasıl sürdürebildiği analiz edilirken, bu analiz petrol gelirlerinin etkisi çerçevesinde üçe ayrılmıştır. Birincisi, petrol rant gelirleri Suudi Arabistan'ın köklü geleneksel yapısını devam ettirmektedir. İkincisi, petrol rant gelirleri Suudi Arabistan'ın vergilendirmeme politikası çerçevesinde halkın iktidara ortak olmasını engellemekte. Üçüncüsü, muhalefet hareketleri ciddi güvenlik tedbirleri sayesinde bastırılmakta, devlet çeşitli istihdam ve yardım paketleriyle oluşabilecek muhalefet hareketlerini bastırarak mevcut durumu devam ettirmektedir. Bu tezde, petrol gelirlerinin iç politikaya etkisi ele alınmıştır. Ama Suudi Arabistan'ın küresel petrol piyasalarında etkin bir aktördür. Bu rantiyeci devletin mevcut iç politik durumunun sürekliliği petrol ithal eden Batılı ülkelerinin de çıkarlarıyla doğru orantılıdır. London School of Economics Orta Doğu Programı Direktörü Fawaz Georges'in şu sözü bir kez daha Suudi Arabistan'ın mevcut durumunun değişmemesindeki temel nedenin petrol olduğunu göstermektedir. “ ... Devrim bir yerde duracaksa bunun Suudilerin kapısı önündeki çölde olması muhtemel. Çünkü burası dünyanın en büyük petrol arz merkezi ...”

KAYNAK DİZİNİ

- 1973-74 Oil Crisis, <http://bancroft.berkeley.edu/ROHO/projects/debt/oilcrisis.html>
(Erişim Tarihi: 27.03.2013)
- A Chronology: The House of Saudi, <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/saud/cron/> (Erişim Tarihi: 07.01.2013)
- Akgün, A.**, 2006, Petrol Fiyatlarındaki Değişimlerin İMKB-100 Endeksine Etkisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme A.B.D. Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Altunışık, M. B.**, Ortadoğu’da Petrol ve Demokrasi İlişkisine Bir Bakış, Doğudan Dergisi, 2008, Sayı:4, Ankara.
- Aoun, M. C.**, 2009, Oil and Gas Resources of The Middle East and North Africa: A Curse or A Blessing?, Chevalier J. (Edt.), The New Energy Crisis: Climate, Economics and Geopolitics, , Palgrave Macmillan, London.
- Arı, T.**, 2008, Geçmişten Günümüze Orta Doğu Savaş, Siyaset ve Diplomasi, MKM Yayıncılık, Bursa.
- Atacan, F.**, 2004, Teokratik Monarşi: Suudi Arabistan, Değişen Toplumlar Değişmeyen Siyaset: Ortadoğu, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Ataman, M. Ve Kuşçu, Y.**, 2012, Suudi Arabistan’daki Siyasal ve Toplumsal Hareketlerin Gelişimini Etkileyen Faktörler, Alternatif Politika, Cilt 4, Sayı 1, <http://www.alternatifpolitika.com/page/docs/subat-2012-sayi1/fulltext/muhittinataman-yurdanurkuscu.pdf> (Erişim Tarihi: 13.05.2013)
- Aydın, A. H.**, 2012, Arap Baharı ve Suudi Arabistan, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, Kahramanmaraş, <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/Images/images/files/6.pdf> (Erişim Tarihi: 25.02.2013)
- Aydın, F. ve Şahin, L.**, 2012, Küresel Krizlerin Petrol Tüketimi ve Petrol Fiyatları Üzerindeki Etkisi, İnönü Üniversitesi Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi-II, Küresel Değişim ve Demokratikleşme, Malatya, <http://web.inonu.edu.tr/~ozal.congress/pdf/3.pdf> (Erişim Tarihi: 14.03.2013)

- Ayhan, V.**, 2010, Petrol ve Güvenlik: Ortadoğu'daki Krizlerin Ekonomi Politikası, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler A.B.D. Doktora Tezi, Bursa.
- Basic Law: System of Government, www.saudinf.com/main/c541c.htm (Erişim Tarihi: 22.02.2013)
- Beblawi H. and Luciani G.**, 1987, The Rentier State: Nation, State and Integration in The Arab World Volume II, Luciani G. (Edt.), Croom Helm, London.
- Beblawi H.**, 1990, The Rentier State in The Arab State, The Arab State, Luciani G. (Edt.), University of California Press, Great Britain.
- Beranek, O.**, 2009, Divided We Survive: A Landscape of Fragmentation in Saudi Arabia, Middle East Brief, No. 33, <http://www.brandeis.edu/crown/publications/meb/MEB33.pdf> (Erişim Tarihi: 09.03.2013)
- Bilgen, O.**, 2010, Petrol ve Suudi Arabistan: Bir Lütuf Mu Yoksa Bela Mı?, Akademik Ortadoğu, Cilt 5, Sayı 1, İstanbul.
- Blanchard, C. M.**, 2012, Saudi Arabia: Background and US Relations, Congressional Research Service, <http://fpc.state.gov/documents/organization/145596.pdf> (Erişim Tarihi:07.01.2013)
- Bodur, E.**, 2003, Vahhabi Hareketi ve Küresel Terör, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl:1, Sayı:2, Kahramanmaraş.
- BP Statistical Review of World Energy June 2012, http://www.bp.com/assets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2011/STAGING/local_assets/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_report_2012.pdf (Erişim Tarihi: 03.04.2013)
- Cardin, P.**, 1993, Rentiersim and The Rentier State: A Comparative Examination, McGill University Dept of Political Science, ProQuest Dissertation and Theses, Canada.

- Chaudhry, K. A.**, 1989, The Price of Wealth: Bussiness and State in Labor Remittance and Oil Economies, International Organization Foundation, Vol. 43, No. 1, Cambridge.
- CIA World Factbook-Oil Imports, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2175rank.html> (Erişim Tarihi: 04.04.2013)
- CIA World Factbook-Oil Proved Reserves, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2178rank.html> (Erişim Tarihi: 04.04.2013)
- CIA World Fact-Oil Consumption, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2174rank.html> (Erişim Tarihi: 04.04.2013)
- CIA World Fact-Oil Exports, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2176rank.html> (Erişim Tarihi: 04.04.2013)
- CIA World Fact-Oil Production, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2173rank.html> (Erişim Tarihi: 04.04.2013)
- Corden, W. M., and Neary, J. P.**, 1982, Booming Sector and De-Industrialization in A Small Open Economy, Economy Journal, Vol. 92, No. 368, Great Britain.
- Country Profile: Saudi Arabia, 2006, Library of Congress-Federal Research Division, http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/profiles/Saudi_Arabia.pdf (Erişim Tarihi: 03.01.2013)
- Crystal, J.**, 1989, Coalitions in Oil Monarchies Kuwait and Qatar, Comparative Politics, Vol. 21, No. 4, New York.
- Dikkaya, M. ve aylak, A.**, 2008, Haydar Aliyev Döneminde Azerbaycan'ın Ekonomik ve Politik Dönüşümü, USAK, Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları, Cilt 3, Sayı: 5, Ankara.
- Dünya'da Petrol, http://www.pigm.gov.tr/dunyada_petrol.php (Erişim Tarihi: 14.03.2013)

- Ekvador, Amazon Ormanlarını Çin'e Satıyor, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/03/130327_cin_latin_amerika.shtml (Erişim Tarihi: 01.04.2013)
- Evans, G. ve Newnham, J.**, 2007, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, Çeviren: H. Ahsen Utku, Gökkubbe Yayınları, İstanbul.
- Gray M.**, 2011, A Theory of Late Rentierism in the Arab States of the Gulf, Center of International and Regional Studies Georgetown University School of Foreign Service in Qatar, Qatar, <http://www12.georgetown.edu/sfs/qatar/cirs/MatthewGrayOccasionalPaper.pdf> (Erişim Tarihi: 24.03.2013)
- Hammes, D. And Wills, D.**, 2005, Black Gold: The End of Bretton Wood and The Oil-Price Shocks of the 1970s, The Independent Review, Vol. IX, n. 4, Oakland. http://www.independent.org/pdf/tir/tir_09_4_2_hammes.pdf (Erişim Tarihi: 12.05.2013)
- Hançerlioğlu O.**, 2009, Ekonomi Sözlüğü, Remzi Yayınevi, İstanbul.
- Herb, M.**, 2005, No Representation Without Taxation? Rents, Development, Democracy, Comparative Politics, Vol. 37, No. 3, New York.
- Holbrook, C.**, History of Oil in The Middle East and Implications, <http://www.voiceofmoorecounty.com/2011/02/11/history-of-oil-in-the-middle-east-implications/> (Erişim Tarihi: 15.03.2013)
- Kadıoğlu, A.**, 2008, Vatandaşlık ve Siyasal Katılım. In: Yazıcı, Serap and Gözler, Kemal and Keyman, Fuat, (eds.) Prof Dr. Ergun Özbudun'a Armağan (Essays in Honor of Ergun Özbudun), Yetkin Yayınevi, Ankara, <http://research.sabanciuniv.edu/9021/> (Erişim Tarihi: 20.02.2013)
- Kahveci, H.**, 2007, The Political Economy of Oil in Kazakhstan, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Kaku, M.**, Petrole Dayalı Dönem Biter Mi? <http://liberteryen.org/2012/01/petrole-dayali-donem-biter-mi/> (Erişim Tarihi: 26.03.2013)
- Kayan, A.**, Veriginin Tarihsel Gelişimi ve Sebep Olduğu Bazı Önemli Olaylar, http://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/135/AhmetKAYAN.pdf (Erişim Tarihi: 14.02.2013)

- King Abdullah Names Members of the Allegiance Commission,
http://www.saudiembassy.net/latest_news/news12100801.aspx (Erişim Tarihi: 17.01.2013)
- Kona, G. G.**, 2003, Orta Doğu, Orta Asya ve Kesiřen Yollar, IQ Kùltür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Kostiner, J.**, 1997, State, Islam and Opposition in Saudi Arabia: The Post Desert Storm Phase, V. 1, No. 2, <http://www.gloria-center.org/1997/07/kostiner-1997-07-08/> (Erişim Tarihi: 07.03.2013)
- Koyun, Ö.**, 2006, Suudi Arabistan'daki Petrol Gelirlerinin Sosyal Yapıya Olan Etkisi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Sosyolojisi ve Antropolojisi A.B.D. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Köksal, İ.**, 2006, İslam Tarihinde Uygulanan Devlet Başkanlığı Seçim Şekilleri ve Şer'i Tahlili, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakùltesi Dergisi, Sayı: 11-1, Diyarbakır.
- Krizi Suudi Arabistan'ı Teğer Geçti,
http://www.bbc.co.uk/turkce/ig/izlenim/2009/11/091120_fooc_saudi.shtml
 (Erişim Tarihi: 17.01.2013)
- Kuşcu, Y.**, 2011, Suudi Arabistan'da Muhalefet Hareketleri, Ortadoğu Analiz, Cilt: 3, Sayı: 30, Ankara.
- Kuşcu, Y.**, 2011, Suudi Arabistan'da Muhalefet Hareketleri, Ortadoğu Analiz, Cilt 3, Sayı: 30,
http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2011616_Yurdanur%20KU%C5%9E%C3%87U.pdf (Erişim Tarihi: 13.05.2013)
- Lacroix, S., Saudi Liberals; Elits Ambitions and The Reality of Saudi Society,
<http://www.majalla.com/eng/2010/06/article5559909> (Erişim Tarihi: 08.03.2013)
- Luciani, G.**, 1990, Allocation vs. Production States: A Theoretical Framework, The Arab State, Luicani G. (Edt.), University of California Press, Great Britain.
- Mahdavy H.**, 1970, The Pattern and Problems of Economic Development in Rentier States: The Case of Iran, Cook, M.A. (Edt.), Studies in the Economic History of the Middle East From the Rise of Islam to the Present Day, Oxford University Press, Oxford.

- Majilis al-Shoura Law, <http://www.saudinf.com/main/c520.htm> (Erişim Tarihi:18.01.2013)
- Niblock, T. ve Malik, M.**, 2007, The Political Economy of Saudi Arabia, Routledge Press.
- Nişancı, E.**, 2002, Neo-Patrimonyalizm ve Türk Siyasal Modernleşmesi, Doğuş Üniversitesi Dergisi, Sayı: 5, <http://journal.dogus.edu.tr/index.php/duj/article/download/206/224> (Erişim Tarihi: 09.03.2013)
- Noreng, O.**, 1998, Petrol ve İslam, Sabah Kitapları, İstanbul.
Oil Price History and Analysis, <http://www.wtrg.com/prices.htm> (Erişim Tarihi: 02.04.2013)
- Okruhlik, G.**, 1999, Rentier Wealth, Unruly, Law and the Rise of Opposition: The Political Economy of Oil States, Comparative Politics, Vol. 31, No. 3, New York.
- OPEC Share of World Crude Oil Reserves 2011, http://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm (Erişim Tarihi: 03.04.2013)
- Pehlivan, O.**, 1998, Kamu Maliyesi, Derya Kitapevi, Trabzon.
Petrol, Doğal Gaz ve Jeotermal Enerji Hakkında Merak Edilenler, Ham Petrol Nedir? http://web.itu.edu.tr/~pdgmb/question/faq_t.html#1 (Erişim Tarihi: 14.03.2013)
- Political Representation, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <http://plato.stanford.edu/entries/political-representation/#PitFouVieRep> (Erişim Tarihi: 17.02.2013)
- Ross, M.**, 2001, Does Oil Hinder Democracy?, World Politics, Vol. 53, No. 3, Cambridge.
- Ross, M.**, 2004, Does Taxation Lead to Representation?, British Journal of Political Science, Volume: 34, Issue: 2, Cambridge.
- RUPE**, 2006, Irak İşgali'nin Perde Arkası, Hindistan Ekonomi Politik Araştırma Birimi, Çeviri: Buket Dabancalı-Alaz Pesen, Yordam Kitap, İstanbul.

Sabri, S., 2001, The House of Saudi in Commerce: A Study of Royal Entrepreneurship in Saudi Arabia, Chaman Enterprises, New Delhi.

Saudi Arabi: Threats To International Security, <http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-11664.html> (Erişim Tarihi: 22.03.2013)

Saudi Arabia Government, <http://www.saudiembassy.net/about/country-information/government/> (Erişim Tarihi: 17.01.2013)

Saudi Arabia History, <http://www.saudiembassy.net/about/country-information/history/> (Erişim Tarihi: 24.12.2012)

Saudi Arabia Oil Consumption, <http://www.indexmundi.com/g/g.aspx?v=91&c=sa&l=en> (Erişim Tarihi: 10.05.2013)

Saudi Arabia Oil Exports, <http://www.indexmundi.com/g/g.aspx?v=95&c=sa&l=en> (Erişim Tarihi: 10.05.2013)

Saudi Arabia Oil Production, <http://www.indexmundi.com/g/g.aspx?v=88&c=sa&l=en> (Erişim Tarihi: 10.05.2013)

Saudi Arabia Oil Proved Reserves, <http://www.indexmundi.com/g/g.aspx?v=97&c=sa&l=en> (Erişim Tarihi: 10.05.2013)

Saudi Arabia Provincial System, http://www.saudiembassy.net/about/country-information/government/provincial_system.aspx (Erişim Tarihi: 18.01.2013)

Saudi Arabia, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sa.html> (Erişim Tarihi: 19.01.2013)

Saudi Arabia: Taxation, 1987, BRILL, Arab Law Quarterly, Vol.2, No:1.

- Saudi Arabia: The First Strike, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,819071,00.html> (Erişim Tarihi: 08.03.2013)
- Schwarz, R.**, 2008, The Political Economy of State-Formation in The Arab Middle East: Rentier States, Economic Reform, and Democratization, Review of International Political Economy, Volume 15, Issue 4, Geneva.
- Seyidoğlu, H.**, 2009, Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul.
- Sibel Kalemdaroğlu**, Körfez Ülkelerinde Barış ve Huzurun Maliyeti, <http://www.21yyte.org/arastirma/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/2011/09/12/6294/korfez-ulkelerinde-baris-ve-huzurun-maliyeti> (Erişim Tarihi: 01.03.2013)
- Sindi, A. M.**, 2004, Britain and the Rise of Wahhabism and the House of Saud, Kana'an Electronic E-Bulletin, Volume:4, Issue: 361, <http://www.kanaanonline.org/articles/00361.pdf> (Erişim Tarihi: 12.05.2013)
- Sovereign Wealth Fund Rankings, <http://www.swfinstitute.org/fund-rankings/> (Erişim Tarihi: 10.03.2013)
- Sözen İ., Uslu K., Öngel V.**, 2011, Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinin Rantiyeci Ekonomi Yapıları, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 10, Sayı: 19, İstanbul.
- Standard Oil Geologist Arrive In Saudi Arabia, <http://www.history.com/this-day-in-history/standard-oil-geologists-arrive-in-saudi-arabia> (Erişim Tarihi: 07.01.2013)
- Sune E. ve Özdemir, A. M.**, 2012, Rantçı Devlet Yazını Üzerine Deneme, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 9, Sayı 35, İstanbul.
- Suudi Arabistan'da 1,5 Yıl Rötarlı Seçim, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/03/110323_saudi_election.shtml (Erişim Tarihi: 24.02.2013)

Suudi Arabistan'da Bir İlk: Siyasi Parti,
<http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=146899> (Erişim Tarihi: 08.04.2013)

Suudi Arabistan'da İlk Seçim, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/238906.asp>
 (Erişim Tarihi: 24.02.2013)

Suudi Arabistan'da Seçim Haramdır Fetvası,
<http://turkish.farsnews.com/newstext.aspx?nn=9107136751> (Erişim Tarihi: 23.02.2013)

Suudi Arabistan'ın Siyasi Görünümü, <http://www.mfa.gov.tr/suudi-arabistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 08.04.2013)

Suudi Rejimi Düşerse Dünya Değişir,
http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/02/110225_saudi.shtml (Erişim Tarihi: 03.03.2013)

Şimşek, H. ve Yıldırım, A., 2003, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Türk, K., 2006, Mısır ve Suudi Arabistan'ın Ekonomik Yapıları İle Karşılıklı Ekonomik İlişkilerinin Değerlendirilmesi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu İktisadi A.B.D. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Weber, M., Bürokrasi ve Otorite, Çev: H. Bahadır Akın, Adres Yayınları, Ankara.

West Texas Intermediate, Monthly Nominal Spot Oil Price (1970-2011),
<http://people.hofstra.edu/geotrans/eng/ch5en/appl5en/thirdoilshock.html>
 (Erişim Tarihi: 04.04.2013)

World Annual Oil Production (1900-2011) and Peak Oil (2010 Scenario)
<http://people.hofstra.edu/geotrans/eng/ch5en/appl5en/worldoilreservesevol.html>
 (Erişim Tarihi: 02.04.2013)

Wynbrandt, J., 2010, A Brief History of Saudi Arabia, Facts on File, USA.

Yates, D. A., 1996, The Rentier State in Africa: Oil Rent Dependency and Neocolonialism in The Republic of Gabon, Africa World Press, Trenton.

Yılmaz, A., 2012, Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler: Teori-Temel Kavramlar-Yeni Gelişmeler, Kadim Yayınları, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ